

קונטרס

הוכח תוכיח

חובת ההוכחה בזמן הזה

Be'Ezrat

יוצא לאור על ידי ארגון

HaShem

קונטרס

הזכח תוכיח

בעניין חובת ההזכחה בזמן הזה

חברתיו וערכתי בחדר ה' עלי
הצעיד באלפי ישראל אפרים כחלון ס"ט

שנת תש"פ לפ"ק

מצווה להעתיק
ולהפיץ

ספרי הרב אפרים כחלון שליט"א
להורדה באתר ארגון 'בעזרת השם'

[https://www.beezrathashem.
org/ebooks?lang=he](https://www.beezrathashem.org/ebooks?lang=he)

בְּעֵינַי חובת ההוכחה בזמן הזה

הנושאים הנדונים

מקורות לחיוב התוכחה / תמהני אם יש בדור הזה מי שקבל תוכחה / תמהני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח / באור הני מירות / פלגתא דתנאי בחיוב התוכחה / העולה לגדלה נמחלים לו עונותיו / מצות התוכחה כמצות הצלת נפשות / זורו למוכיחים / הכלל דהלכה ככתראי / הטעם דלא מכרכים על מצות התוכחה / הוכחת חוטא במזיד / בעקבתא דמשיחא אין תוכחת - באור / השומר חלק ממצות התורה האם מחיב להוכיח את חברו העובר עברה? / תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה / פלפול בדברי רש"י בפרושו על זה / תוכחה במצות בין אדם לחברו / עד היכן תוכחה? / הטעם שבתוכחה הלכה כרב / מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע - באור / יודע שחברו לא יקבל תוכחתו אם יש להוכיחו / האם מתר למוכיח להפכות לחוטא? - ובהערה / "את צמיתך" - שעמך בתורה - באור / הוכחת רשע ששונאך או ישנאך / הוכחת מומר להכעיס ועובר עבודה זרה ומחלל שבת / הוכחת מומר לתאבון / פרוש הכתוב "יריבו הנער בזקן" / הוכחת המלעיגים בדברי חז"ל / חיוב התוכחה לתינוקות שנשבו / שלש כתות שאין להוכיחן / אין מוכיחין אלא סמוך למיתה - באור / מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין - באור / מה נקרא אסור המפרש בתורה / תוכחת האב לביתו / אחרן הכהן ומעשה העגל / הטעם שלא הוכיח ישעיה הנביא את מנשה / כשידנו תקיפה יש להוכיח לעוברי עברה אף שלא מקבלים / באסור לאו לא אומרים מוטב יהיו שוגגין / כיום שיש ירידת הדורות לא אומרים מוטב יהיו שוגגין בכל גונא / דברי הגר"ח מאלוז'ין שפטור מלהוכיח אם לא יודע איך להוכיח - באור / כיצד להוכיח? / אם מומר פוטר כיום מיבוס? / תוכחה פעם אחת אין בה תועלת / מהי השנאת חנם האמתית / האם יש לאהב את הרשעים שבדורנו? / הורים חלונים אם יש לכבדם? / תוכחה בחשש סכנת גופו או ממונו / להמנע מנדוי לתומכי התורה / חיוב התוכחה לרב יותר משאר אנשים

שאלה

שמעתי באומרים לי, אך לא טובה השמועה, שכיום אין חיוב הוכחה איש לרעהו, וטעמם וראיותיהם מכמה מקומות המובאים בדברי חז"ל, שנקראה כביכול שהתבטלה מצות וחובת תוכחה. ואשתומם כשעה חדא, כיצד אפשר

קונטרס הוכח תוכיח

לומר חס ושלום שהתבטלה מצוה זו שלא תלויה במקום או בזמן, הלא לא יתבטל לעולם אפלו אות אחת מתורתנו הקדושה, וכאן מחקרו צווי מפרש באמרם שלא מתאים לדורות אחרונים. ואמרתי אעבר פרשתא דא ואתניה, ואביא את כל המקורות שנראה מדבריהם כביכול שבטלה חובת תוכחה, ונבארם אחת לאחת, בעזרת השם ובישועתו, לכבוד ה' יתברך ולכבוד לומדי התורה הקדושה וצבור המוכיחים בעם, ה' ישמרם ויחיים, וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

תשובה

(א) כבר צותנו התורה להוכיח איש את רעהו, ומקרא מלא דבר הכתוב "הוכח תוכיח את עמיתך" (ויקרא יט, יז), ובגמרא בבבא מציעא (דף לא ע"א) דרשו "הוכח תוכיח" – אפלו מאה פעמים. ועין עוד בערכין (דף טז ע"ב), ובמדרש תנחומא (פרשת משפטים סימן ז), ובזהר הקדוש (פרשת קדושים דף פה ע"ב) מבאר, "לא תשנא את אחיך בלבבך" (ויקרא יט, יז) "הוכח תוכיח את עמיתך וגו'" פקודא דא לאוכחא לההוא דחטי למחזי לה רחימו סגיא דרחים לה, בגין דלא יתענש איהו, דהא בקדשא ברין הוא כתיב "כי את אשר יאהב ה' יוכיח" (משלי ג, יב), וכמה דקדשא ברין הוא עביד ואוכח למאן דרחים לה הכי יוליה פר נש מההוא ארחא ויוכח לחברה וכו'. עד כאן. ומצות התוכחה מנוה כל מוני המצות והפוסקים. אף לצערנו אנשים רבים כבדה אונם משמוע או ערל לבם מלהאמין במה שאמרו ב"ג עקרים (עיקר ט), שזאת התורה לא תהיה מחלפת וגו'.

וזה לשון הרמב"ם בספר המצות (מצות עשה רה), אנחנו מצוים שלא נמרה ולא נעזב זולתנו מאמתנו שימרה. ואם השתדל להמרות, חייבים אנו להוכיחו ולהשיבו, ואף על פי שלא יצא עליו עדות יחייב עליו דין. והוא אמרו יתעלה "הוכח תוכיח את עמיתך". ונכנס בצווי הזה שנאשים קצתנו לקצתנו כשיחטא איש ממנו לאיש, ולא נטר לו ונחשב לו עון אבל נצטוינו להוכיחו במאמר עד שלא ישאר דבר בנפש. עד כאן לשונו. וכן כתב הרמב"ם (בהלכות דעות פרק ו הלכה ז), הרואה חברו שחטא או שהלך בדרך לא טובה מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים, שנאמר "הוכח תוכיח את עמיתך". וכן תמיד חייב אדם להוכיחו עד שיכהו החוטא ויאמר

לו איני שומע, וכל שאפשר בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפש בעין אלו כיון שאפשר לו למחות בהם. עד כאן לשונו. ועין בשמונה פרקים לרמב"ם (פרק ד) ששכתב שאל לאדם להדבק לגמרי במדת הבישנות, שאם לא כן לא יוכיח את החוטאים. וכן מנה הסמ"ג (עשין סימן יא), וזה"ש"ק (מצוה קיב). ועין עוד בשלחן ערוך בהגה (או"ח סימן תרח סעיף ב), ובשלחן ערוך הרב (שם סעיף ו). ואמרו בגמרא בשבת (דף נד ע"ב) דכל מי שיש בידו היכלת להוכיח ולא מוכיח נתפס באותו עון. וכן פסק הרמ"א בהגה (יו"ד סימן קנו סעיף א).

ב) והנה איתא בערכין (דף טז ע"ב) תניא, אמר רבי טרפון: תמהני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה, אם אמר לו טל קיסם מבין שניך, אמר לו טל קורה מבין עיניך. אמר רבי אלעזר בן עזריה: תמהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח. ואמר רבי יוחנן בן נורי: מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידי, שהייתי קובל עליו לפני רבן גמליאל וכל שכן שהוספתי בו אהבה, לקים מה שנאמר: "אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבה" (משלי ט, ח). עד כאן. והמתבונן יראה, שרבי טרפון תמה שאין אנשים שמקבלים תוכחה בדור, לפי שגם המוכיחים הם בעלי עברה, וממילא מה טעם להוכיח כשלא יקבלו התוכחה, ורבי אלעזר בן עזריה הוסיף תמהני אם יש מישהו שיודע להוכיח, דמשמע אפלו שהוא צדיק מכל מקום לא יודע להוכיח. ועל תרויהו קאמר רבי יוחנן בן נורי, שהוכיח את רבי עקיבא לפני רבן גמליאל וכי, ומשמע דרבי יוחנן פליג על רבי טרפון ועל רבי אלעזר בן עזריה, שכן הראה להם שיש מי שמקבל תוכחה, שהרי הוכיח את רבי עקיבא. ועוד דיש גם מי שראוי להוכיח, שכן הוא הוכיח את רבי עקיבא, ואין לנהוג בזה ענוה לא ראוייה.

ומעתה אם נשוי פלגתא בזה, נפיק, דדעת רבן גמליאל שקבל דברי (ריב"נ) רבי יוחנן בן נורי על (ר"ע) רבי עקיבא, ורבי יוחנן בן נורי ורבי עקיבא – כלהו סבירא להו דיש להוכיח, וכנגדם רבי טרפון ורבי אלעזר בן עזריה שאין להוכיח. וכלל בידנו דהלכה כהרב [ועין בספר חובות הלבבות (שער ח שער חשבון הנפש פרק ג) ששכתב במעלת התבודדות שלא ימלט שלא יצליח לקים מצות תוכחה כשהוא עם אנשים, וכאשר תתבודד, בטלה מעליך חובת הצווי בטוב והאזהרה מן הרע בלי ספק, והוא דבר קשה לקים מצותו ולהשלים חובתו, כמו שאמרו חז"ל: העבודה, אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה,

קונטרס הוכח תוכיח

ואמרו קצתם: העבודה, אם יש בדור הזה מי שידע להוכיח. עד כאן. ויש לדקדק דעל המימרא הראשונה דאם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה לא זכר ואמר אמרו קצתם, ואלו על המימרא דאם יש מי שמקבל תוכחה, נקט אמרו קצתם. ויש להשיב.

ונראה בפשיטות במה שנקטו גם רבי טרפון וגם רבי אלעזר בן עזריה לשון תמנהי וכו', שלא אמרו בן לפסק הלכה, אלא רק תמהו על קשי הענין. וכן נראה ממה שפסק הרי"ף בבבא מציעא (דף יז ע"א מדפי הרי"ף) אחר שהביא כל דברי הסגיא הנ"ל, הביא כמה מימרות מהש"ס בחיוב התוכחה כהאי מימרא בכתבות (דף קה ע"ב) אמר אביי: האי צורבא דרבנן דרחמי לה בני מאתה לאו משום דמעלי, אלא משום דלא מוכח להו במלי דשמאי. והאי פלגתא דבערכין (דף טז ע"ב), עד היכן תוכחה? רב אמר עד הפאה, ושמואל אמר עד קללה וכו'. ומשמע, דלא פסק הלכתא כהני רבותא דסברי דאין להוכיח [והגם ששם זכר עוד האי דינא דגמרא ביבמות (דף סה ע"ב) שאמרו, כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע. ר' אבא אומר חובה, שנאמר "אל תוכח לץ פן ישנאך" (משלי ט, ח). עד כאן. כבר יתבאר ענין זה במקומו לקמן (אות יב) על מי נאמר האי דינא, ושלא סותר את חיוב ומצות התוכחה], ועין עוד בשו"ת לב דוד להגאון רבי דוד פלדמן זצ"ל (סימן ה אות ח, ובאות יב) בתשובת הרב הגאון ר' יוסף באב"ד אב"ד דווין זצ"ל, מה שכתב לבאר בדברי הרי"ף. ואכמ"ל.

ג) ואמנם יש לעיין, דאם פסקינן הלכתא דאכא חובת תוכחה, לשם מה זכר שר רבנו הרי"ף לדברי רבי טרפון ורבי אלעזר בן עזריה דמשמע מדבריהם שאין להוכיח בדורות האחרונים? ועל כרחך לומר דסבירא לה דאינם חולקים אדינא דחובת הוכחה, אלא דבריהם הם פאזהרה וזרוז לאדם שבא להוכיח שיהיה שלם באותו הענין שבא להוכיח, וכן שידע למי להוכיח, שיש כאלו שאין להוכיחם, ואדרבא פקרו טפי, ויבאר לקמן (אות טו והלאה). ומעתה, אם יש אדם הראוי להוכיח, ויש מי ששומע לתוכחותיו ודאי שמחייב הוא להוכיח. וכן מבאר חד מקמאי בשטת הקדמונים (בערכין שם) וזה לשונו, אם יש בדור הזה שייכול להוכיח: שלא יהא בו שום דפי, שאם אומר לך טל קיסם מבין שניך יכול להשיב לו ולומר לו טל קורה מבין עיניך, לפי שאין בדור הזה אדם בלא דפי. אם יש בדור הזה שידע להוכיח כראוי: שלא ישא עליו

חובת ההוכחה בזמן הזה

חטא על לבון פנים. אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה: כדכתיב "הוכח לחכם ויאהבו" (משלי ט, ח). אמר רבי יוחנן מה שר' עקיבא אומר אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה, מעיד אני עליו שקבל תוכחה, שהרי כמה פעמים לקה עקיבא בן יוסף על ידי וכל שכן שהוספתי לו אהבה, לקים מה שנאמר "הוכח לחכם ויאהבו". עד כאן. הא קמז, שאין בזה פסק הלכה, אלא חובת זרז וזהירות על המוכיח שיהיה שלם בהנהגותיו הישרות, ולא יביש כשבא להוכיח. וגם כלפי החוטא, כל שיש לנו צד שישמע בקול התוכחה - ודאי שיש להוכיחו, וכן מוכח ממה שאמרו על רבי עקיבא גופה, דלגרסתו וגרסת עוד ראשונים הוא זה שאמר דאין מי שקבל תוכחה, ומפרש בגמרא דרבי עקיבא גופה היה מקבל תוכחה. וכן נראה מדברי רבנו גרשום (שם) שפרש, שמקבל תוכחה: שאם מוכיח בדור הזה לאדם מיד שונאו. עד כאן. והינו שהשתנו טבעי בני אדם, אך לא השתנה חיוב המצוה. ועין עוד בשו"ת מהר"ם מינץ (סימן צט).

ובדרך זו כתב לבאר הרב אמרי בינה (דרושים מבעל דברי משפט דרוש לראש השנה) מה שכתוב בסנהדרין (דף יד ע"א), דרבי זירא היה נחבא שלא יסמכוהו לרבנות ויעלוהו לגדלה, דאמר רבי אלעזר לעולם היה קבל וקים (נסתר ומתקנים שהרבנות מקבצת את בעליה - רש"י) כיון דשמע להא דאמר רבי אלעזר אין אדם עולה לגדלה אלא אם כן מוחלין כל צונותיו, אמצה לה אנפשה. ויבאר על פי האמור בערכין (דף טז ע"ב) אמר רבי טרפון תמה אני יש בדור הזה שמקבל תוכחה משום דאמר לה טל קורה מבין עיניך. ולפי זה מתחלה הוי רבי זירא קבל וקים משום דעל הנשיא מוטל להוכיח וירא שיאמרו טל קורה מבין עיניך אבל כיון ששמע לאידך דרבי אלעזר דמוחלין לו צונותיו אם כן, אין יכולין להשיבו טל קורה. עד כאן. ומוכח שאין לפרש בדבריהם שהתבטלה מצות התוכחה.

ד) ואנכי הוואה להגאון רבי הלל ליכטנשטיין זצ"ל בספרו משכיל אל דל, (חלק שני כלל ג פרט ד דף כה ע"ב), שכתב שם במסגור על דברי חז"ל דתמה אני אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה בזה הלשון: נשבע אני בשמו הגדול, שאין כונת מימרא זו כפשוטו, ובודאי יש דברים בגו, דאם כן לא הנחת בת לאברהם אבינו חס ושלום, ותהלות להשם יתברך לא אלמן ישראל מאלקיו בכל דור ודור ואפלו בדור של עקבות משיח. אלא עתה נתקנים, מה שאמר שלמה, "רבים חללים הפילה" - זה תלמיד שלא הגיע להוראה, "ועצמים כל הרגיה" - זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה (עבודה זרה דף יט ע"ב), ואינו משגיח על

קונטרס הוכח תוכיח

הדור כְּרָאוּי, לְהַדְרִיף וּלְנַהֵל עֲנִי הַצֶּאֱן יִהְיֶה מְאִיזָה טַעַם שִׁיְהִיָּה. כִּי בְּאֵמֶת יֵשׁ בְּכָל מְקוֹם וּמְקוֹם אֲפֹלוּ בְּמִקְוֵמוֹת הָאֱלוּ, כְּמָה וְכְמָה אֲנָשִׁים שֶׁהֵמָּה תְּאָבִים וְצִמָּאִים, וּמִשְׁתַּקְּקִים, לְשִׁמְעַ דְּבַר ד' וְתוֹכַחְתּוֹ, אֲבָל אֵין מְגִיד לָהֶם. עַד כָּאֵן דְּבָרָיו. וְעוֹד כָּתַב שָׁם, הַתּוֹרָה אָמְרָה "הוֹכַח תּוֹכִיחַ" (ויקרא יט, יז), אֲפֹלוּ מֵאָה פְּעָמִים, אֲפֹלוּ תִלְמִיד לָרַב (כבא מְצִיעָא דף לא ע"א), וְאִי מִשּׁוּם שֶׁהָאֵמֶת נִעְדְּרַת, וְתִמָּה אֲנִי אִם יֵשׁ בְּדוֹר הַזֶּה שֶׁמִּקְבֵּל תּוֹכַחָה? הֲלֹא קִימָא לָן אֵין הוֹלְכִין בְּפִקּוּחַ נֶפֶשׁ אַחֵר הָרַב, וּמִתֵּר לְחַלֵּל שִׁבְתָּ, עֲבוּר סִפֵּק חֲיֵי שְׂעָה שֶׁל מְעוּטָא דְּמַעוּטָא, מִכָּל שֶׁכֵּן לְהַצֵּלֶת נִפְשׁוֹת לְהַבִּיאֵם לְחֵי עוֹלָם. וְנוֹסֵף עַל זֶה, שֶׁהִרְיָ כְּמָה וְכְמָה שֶׁהֵמָּה כְּשׁוֹגְגִין וְאֲנוּסִים, וְכִתְיִנוּק הַנִּשְׁבָּה בֵּין הַנְּכָרִים, שֶׁאֲפֹלוּ יִדְעֵת בֵּית רַבָּם לֹא הָיָה לָהֶם עֵין שָׁם דְּבָרֵי קֹדֶשׁ. וְהִבִּיא דְּבָרָיו בְּשׁו"ת מְנַחֵת יִצְחָק (ח"ד סימן עט אות ט) וְהוֹסִיף, שֶׁכָּבֶר כָּתַב בְּתִשְׁבּוֹת זְכוּרֹן יְהוּדָה גְּרִינֹלֵד מְסַאטְמֶר (חלק ב' מִהַדְרוֹת סימן פח), עַל הַמְּלַמֵּד זְכוּת בְּמַעוּט תּוֹכַחָה, מִפְּנֵי הַמַּאֲמָר שֶׁל תִּמָּה אֲנִי וְכו' הַנ"ל, וְעוֹד מְאָמְרִים כְּאֵלֶּה, תַּפּוּג תּוֹרָה חָס וְשָׁלוֹם. עַד כָּאֵן דְּבָרָיו.

וְהִנֵּה מֵה שֶׁדָּמָה הָרַב אֶת חֵיּוֹב הַתּוֹכַחָה לְהַצֵּלֶת נִפְשׁוֹת, כָּבֶר קִדְמוֹ בְּמִנְחַת חֲנוּךְ (מַצוּה רלט) שֶׁכָּתַב וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, נִרְאֶה לִי שֶׁחוּץ מִמַּצּוֹת תּוֹכַחָה, מִתְחִיב עוֹד בְּלֹא תַעֲשֶׂה ד' לֹא תַעֲמֹד עַל דָּם רַעַף", דְּלֹא גִרַע הַחוּטָא מְטוּבַע בְּנֶהֱר, דְּעוֹבֵר עַל לֹא תַעֲמֹד, וְגַם עוֹבֵר עַל מִצְוֹת "וְהִשְׁבַּחְתָּ לוֹ" (דְּבָרִים כב, ב) - לְרַבּוֹת אֲבֹדַת גּוֹפּוֹ (סְנֵהדְרִין דף עג ע"א), עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה דָּאִם יָכוֹל לְהַצִּילוֹ מִעֲבֵרָה דִּהוּא אֲבֹדַת נֶפֶשׁוֹ וְגוֹפּוֹ ר"ל, בְּיֹדָאֵי חֵיב לְהַחֲזִירוֹ לְמוּטָב וּלְהַצִּילוֹ, עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ. אֵתָּה הָרֵאָתָ לְדַעַת, שֶׁחֵיּוֹב הַתּוֹכַחָה גְּדוֹל שְׁבַעַתִּים, עַל כָּל מִי שֶׁיָּכוֹל לְהַצִּיל אֶת נֶפֶשׁ הַחוּטָא.

ה) וְהָלוֹם רְאִיתִי, לְמָה שֶׁכָּתוּב בְּשׁו"ת מְנַחֵת יִצְחָק (ח"ד סימן עט אות ח) שֶׁתִּמָּה עַד מֵאֵד עַל דְּבָרֵי הַחֶפֶץ חַיִּים ז"ל בְּבֹאוֹרוֹ לְתוֹרַת כְּהֻנִּים (פֶּרֶשׁת קְדוּשִׁים פ"ד ה"ט) וְזֶה תִרְף דְּבָרָיו, אָמַר רַבִּי טְרַפּוֹן הָעֲבוּדָה אִם יֵשׁ בְּדוֹר הַזֶּה מִי שֶׁיָּכוֹל לְהוֹכִיחַ, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הָעֲבוּדָה אִם יֵשׁ בְּדוֹר הַזֶּה מִי שֶׁיּוֹדֵעַ אֵיךְ מוֹכִיחִים, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וְכו' עֵין שָׁם, וְכָתַב עַל זֶה הַחֶפֶץ חַיִּים ז"ל: אִם כֵּן, כִּשְׁם שֶׁמִּצְוָה לֹאמַר דְּבַר הַנִּשְׁמָע, כֵּךְ מִצְוָה שֶׁלֹּא לֹאמַר דְּבַר שֶׁלֹּא נִשְׁמָע, חוּץ מִדְּבַר הַמִּפְרָשׁ בַּתּוֹרָה, דְּבָכָל גּוֹנֵי צִרִּיף לֹאמַר לוֹ, כְּדֹאִיתָא בְּשִׁלְחָן עֲרוּךְ (או"ח סימן תרח סע"ף ב) עֵין שָׁם בְּהִגָּה. עַד כָּאֵן דְּבָרָיו. דְּנִרְאֶה מִזֶּה דִּנְקֻטָּה הַעֲנִין כְּפִשְׁטוֹ, וְלִפִּי זֶה לְמֵאֵן דָּאִמַר דָּאֵף דְּבִדְבָר הַמִּפְרָשׁ בַּתּוֹרָה, אֵין לְהוֹכִיחַ אִם בְּרוּר שֶׁלֹּא יִקְבְּלוּ,

חובת ההוכחה בזמן הזה

כְּדַמְשָׁמַע מִדְּבָרֵי הַתּוֹסָפוֹת בְּשִׁבְתָּ (דף נה ע"א ד"ה ואע"ג), וְהַסְמ"ג (עשין סימן יא), הִבִּיאָם הַמְשָׁנָה בְּרוּרָה בְּבִאּוֹר הֶלְכָּה (סימן תרח ד"ה אבל), הִתְרָה הַרְצוּעָה חֹס וְשָׁלוֹם בְּזֶמֶן הַזֶּה, וְהִיא כְּנֶגֶד הַמְּבֹאֵר בְּש"ס וּפּוֹסְקִים. וּפְשִׁיטָא דְכְּנֻנַת רְבוּתֵינוּ בְּזֶה, רַק לָזֶרֶז הַמוֹכִיחִים, שֵׁיִקְשְׁטוּ עֲצָמָם תַּחֲלָה, כְּדִי שִׁיתְקַבְּלוּ דְבָרֵיהֶם, דָּאִם לֹא כֵן הֵם הַגּוֹרְמִים בָּמָה שְׂדִבְרֵיהֶם אֵינָם נִשְׁמָעִים, שִׁיאֲמָרוּ לָהֶם טַל קוֹרָה, כְּמִבְּאֵר בְּעָרְכִין (דף טז ע"ב), שֶׁגַּם שָׁם מוֹבָאִים דְּבָרֵי הַתְּנָאִים הַנ"ל. וְכֵן מִתְבָּאֵר בְּדְבָרֵי הָעֵינָן יַעֲקֹב (שם), דְּמִי שִׁיּוּכֵל לְהוֹכִיחַ, וּמִי שֶׁמְקַבֵּל תּוֹכְחָה, הִיא הִיא, דְּכָל מִי שֵׁישׁ בּוֹ יִרְאֵת שְׁמַיִם, דְּבָרָיו נִשְׁמָעִים, כְּדֹאִיתָא בְּבִרְכוֹת (דף יו ע"ב) עֵינָן שָׁם, אָבֵל לֹא שָׁחַס וְשָׁלוֹם קִלְקֵלְתָם תְּקַנְתָּם לִפְטוֹר מִתּוֹכְחָה מִטַּעַם זֶה. וְעֵינָן שָׁם בְּעֵינָן יַעֲקֹב שֶׁכָּתַב בְּזֶה הַלְשׁוֹן: וּמִכָּל מְקוֹם, מִה שֶׁמוֹכִיחִין (רְצוֹנוֹ לומר דְּבוּדָאֵי אִי אֲפָשָׁר לְהַעֲלוֹת עַל הַדַּעַת, שְׁלֹא יוֹכִיחוּ), יֵשׁ לוֹמַר עַל דֶּרֶךְ דְּאֲמָרִינוּ, דָּאִין מְמַחִין בְּזֶמֶן הַזֶּה לְדוֹן, אֲפֹלוּ הָכִי בְּמִידֵי דְשִׁכְיָחִי עֲבָדִינוּ שְׁלִיחוּתָא דְקַמָּאִי. עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ. וְכֵן כָּתַב בְּשׁו"ת לְהוֹרוֹת נֶתָן (ח"י אור"ח סימן יז אות ה), דְּכָל הֲגֵי מִימְרוֹת דְּתַנָּאֵי בְּעָרְכִין, וְדֹאֵי שְׁאִין מִבְּטָלוֹת מִצְּוֹת הַתּוֹכְחָה, שֶׁהֲרִי כָּל הַפּוֹסְקִים כָּתְבוּ שְׁחִיבִין לְהוֹכִיחַ, וּמוֹכֵחַ שֵׁישׁ מְצִיאֹת לְתוֹכְחָה גַּם אַחֲרֵי הַמִּימְרוֹת דִּהְנִי תַנָּאִי, וְהֲנִי תַנָּאִי אֲמָרוּ כֵן רַק בְּדֶרֶךְ זֵרוּז. עַד כָּאֵן דְּבָרָיו. הֵא קָמֵן שְׁאִין לְפָרֵשׁ הַדְּבָרִים כְּפִשְׁוּטָן שְׁלֹא צָרִיד לְהוֹכִיחַ בְּדוּרְנוֹ חֲלִילָה.

וְלִמְתַּעֲקָשִׁים לִפְסֵק בְּזֶה כְּרַבִּי טְרַפּוֹן וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה נֶגֶד כָּל בְּעָלֵי הַתְּלָמוֹד אַעֲן וְאוֹמַר, הֲלֹא מְכָל שְׁאָר הַש"ס מוֹכֵחַ דְּלֹא סְבִירָא לָן הָכִי, וְכָלֵל גְּדוֹל בִּידְנֵנוּ דִּהֶלְכָּה כְּבִתְרָאִי וְכַמְזָכַר בְּתִשְׁבּוּבוֹת הַגְּאוּנִים שְׁעָרֵי צֶדֶק (חֵלֶק ד' שַׁעַר ב סימן לא), וְהֵגֶם דָּאִין הֶלְכָּה כְּבִתְרָאִי אֲלֵא מֵאֲבִי וְרַבָּא וְאֵילָף כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַא"ש בְּבִבְא מְצִיעָא (פּרָק א סימן מט), הֵא בְּכָל הַתְּלָמוֹד וְהַמְדָּרְשִׁים מְזָכְרוֹת מִימְרוֹת רַבּוֹת בְּעֵינָן הַתּוֹכְחָה, וּבְכַתְּבוֹת (דף קה ע"ב) אֵיתָא, אָמַר אֲבִי: הֵא צוֹרְבָא מְרַבֵּן דְּמִרְחָמִין לֵה בְנֵי מֵתָא, לֹאֻ מִשׁוּם דְּמַעְלֵי טְפִי, אֲלֵא מִשׁוּם דְּלֹא מוֹכֵחַ לְהוֹ בְּמִלִּי דְשִׁמְיָא. וְעוֹד דְּרְבוּתֵינוּ הַפּוֹסְקִים לֹא פָּסְקוּ כֵן. וְלוֹ יִהְיֶה אֲלֵא סַפֵּק בְּחִיּוֹב מִצְּוֹת הַתּוֹרָה הֵא אֲזַלִּינָן לְחַמְרָא.

ו) וּבִהְיוֹתִי בְּזֶה, כֵּן בִּקְדָשׁ חֲזִיתִי לְרַבְּנֵנוּ מְנוּחַ עַל הָרִמְבָּ"ם (הַלְכוֹת בְּרִכּוֹת פ"א ה"ב) שֶׁכָּתַב בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵף בֶּן פִּלְאֵת, דִּהִטַּעַם דְּלֹא מְבָרְכִין עַל הוֹכַחַת חֲבֵרוֹ, דִּהָא אֲמָרִינוּ תָּמָה אֲנִי אִם יֵשׁ בְּדוֹר הַזֶּה מִי שֶׁרְאוּי לְהוֹכִיחַ, וּמִי שֶׁמְקַבֵּל תּוֹכְחָה. עַד כָּאֵן דְּבָרָיו. וְכֵן כָּתַב הָאֲבוּדְרָהִם (בְּבִרְכַּת הַמִּצְוֹת וּמִשְׁפָּטֵיהֶם) בְּשֵׁם רַבִּי

קונטרס הוכח תוכיח

יוסף בן פלאה, עין שם. ומכאן יש שהביאו ראיה דהכי הלכתא שאי אפשר להוכיח בדורנו. ומלבד מה שפיתחנו לעיל לבאר הני מיתרות, יש להוסיף ולומר דאין פוגת רבי יוסף בן פלאה שמתעם זה פטורים ממצות תוכחה, אלא פוגתו, דמצות התוכחה היא כמו מצות צדקה, שתלויה בדעת המקבל, ואם לא יקבל העני את הצדקה לא קיים בעל הבית את המצוה, ומטעם זה כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סימן יח), שאין מברכים על מצות צדקה דתליא בדעת אחרים.¹ וכן באר בדבריהן בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן עט אות י) דיש ללמד מדברי האבודרהם, דרק מברכה פטור, אבל בהוכחה מחיב, ובזה אפשר לומר דגם פוגת התנאים הנ"ל היא לפטר מברכה. עד כאן דבריו. וכן כתב בשו"ת להורות נתן (ח"י או"ח סימן יז סוף אות כג) דלא מהני טעם האבודרהם, אלא לפטר מברכה דשמא אינו עושה את המצוה בשלמות שאינו יודע להוכיח, אבל אין זה פוטרו מעשיית המצוה. וכן כתב בספר מצות התוכחה להגאון רבי מאיר הכהן קפלן זצ"ל (עמוד סב) ובספר לקוטי שושנים להגאון רבי מנשה כהן נר"ו (ח"א עמוד רז).

ואולם על עקר הדברים יש להקשות טובא, חדא דהא מתקני הברכות היו זמן זמנים טובא מלפני רבי טרפון, שכן רבי טרפון היה אחרי אנשי כנסת הגדולה מתקני הברכות, עין ברכות (דף לג ע"א), ובזמנם היו מקבלים תוכחה בודאי, ולמה לא תקנו ברכה לזה בזמנם? ושמא ידעו שיתמעטו הדורות ולא רצו לתקן ברכה לשעה. וצריך עיון.

עוד אמרתי אבא אעירה על דברי רבי יוסף בן פלאה, ממה שהביא מדברי הראשונים שיש להוכיח חוטא אפלו במזיד ויודע שלא ישמע לו, וכן כתב היראים (סימן רכג) דבעושה במזיד חייב להוכיחו אפלו אינו מקבל. וכן כתב הראב"ה (חלק ג הלכות יום טוב סימן תשעב), והרא"ש בביצה (פרק ד סימן ב דף ל ע"א) בשם בעל העטור דבמידי דאורייתא מחינן בהו וענשינן עד דפרשי והינו אפלו כשעושים במזיד, ולא אמרינן בה מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.² וכן כתב הסמ"ק (מצוה קיב) דאם לא מוכיח לחוטא במזיד עובר על מצות הוכח תוכיח. וכן כתב המרדכי בביצה (רמז תרפט) דגם אם הם מזידיים ועבדי אסורא

1. ושם בסוף התשובה זכר שר, שפדברים האלו השיב רבי יוסף בן פלאה. עין שם.

2. וכלל זה יבאר לקמן (אות כא) בסיעתא דשמיא מפי ספרים ומפי סופרים דבר דבור על אפניו. עין שם.

חובת ההוכחה בזמן הזה

חִיב לְהוֹכִיחֵם, כְּדֹדְרִשִׁינן "הוֹכַח תוֹכִיחַ" – אָפְלוּ מֵאֵה פְעָמִים. עַד כָּאן. וְכֵן כָּתַב הַרִיטֵב"א בְּבִיצָה (דף ל ע"א ד"ה אלא), וְכֵן נִרְאֶה מִדְּבַרֵי הָרַמ"א בַּהֲגָה (או"ח סימן תרח סעיף ב), עֵינֵי שָׁם. וְכֵן כָּתַב הַמְשֵׁנָה בְּרוּרָה (שם ס"ק ה). וְכֵן בְּקֹדֶשׁ חַיִּיתִי בְּשׁו"ת דְּבַרֵי יַצִּיב (חלק יו"ד סימן ריז אות ב) שֶׁהֵבִיא מִשָּׁם הַיִּשְׁמַח מִשָּׁה (ריש פרשת דברים) שֶׁכָּתַב לִישֵׁב הֵךְ דְּבַכְבָּא מְצִיעָא (דף לא ע"א) "הוֹכַח תוֹכִיחַ" – אָפְלוּ מֵאֵה פְעָמִים, וְהָא מִצְוָה שְׁלֵא לומר דְּבַר שְׁלֵא נִשְׁמַע? וְתַרְץ, דְּכִינֵן שֶׁהוֹכִיחוּ פְעַם רִאשׁוֹנָה וְיִוְדַע הָאֲסוּר הָרִי כִּכֵּר הוּא מְזִיד וְלֹא שִׁיךְ מוֹטֵב שִׁיחִיו שׁוֹגְגִין לְכַף יוֹכִיחֵנוּ אָפְלוּ מֵאֵה פְעָמִים. וְלִפִּי זֶה רַק הֵיכָא דְּבוּדָאֵי לֹא יִקְבַּל לֹא יִתְחִיל לְהוֹכִיחוּ. עֵינֵי שָׁם כֹּל מָה שֶׁפִּלְפֹּל בְּחֻכְמָה בְּזֶה. וְשִׁנָּה דְּבַרֵי עוֹד בְּדְבַרֵי יַצִּיב (ליקוטים והשמטות סימן קיג ד"ה אמנם) עֵינֵי שָׁם. חֲזִינֵן דְּאֵין הַדְּבַר תְּלוּי כָּלִל בְּקִבְלַת הַתוֹכָחָה שֶׁל הַחוּטָא, דְּלֹא הוּא כְּמִצְוֹת צְדָקָה, שֶׁכֵּן גַּם אִם לֹא יִקְבַּל הַתוֹכָחָה עָשָׂה הַמוֹכִיחַ אֶת הַמִּצְוָה. וְכֵן מוֹכַח מִהֲנִי קָרָאִי "וְאַתָּה כִּי הִזְהַרְתָּ רָשָׁע וְלֹא שָׁב מִרְשָׁעוֹ וּמִדְרָכּוֹ הִרְשָׁעָה הוּא בְּעוֹנוֹ וְאַתָּה אֶת נִפְשָׁךְ הַצֵּלְתָּ. וְאַתָּה כִּי הִזְהַרְתָּ צָדִיק לְבִלְתִּי חֲטֹא וְהוּא לֹא חֲטָא חַיּוֹ יִחְיֶה כִּי נִזְהַר וְאַתָּה אֶת נִפְשָׁךְ הַצֵּלְתָּ" (יחזקאל ג, יט – כא). וּבִאֲוֹר הַכְּתוּב בְּאֶמְרוֹ "וְאַתָּה אֶת נִפְשָׁךְ הַצֵּלְתָּ" הוּא כְּפִי שֶׁאֶמְרוּ חֲז"ל בְּשִׁבְתָּ (דף נד ע"ב), דְּמִי שֶׁיִּכּוֹל לְהוֹכִיחַ וְלֹא מוֹכִיחַ הוּא נִתְפָּס בְּאוֹתוֹ הָעוֹן. וּמוֹכַח שֶׁשֶּׁהוֹכִיחַ אֶת הַחוּטָאִים גַּם אִם לֹא קִבְּלוּ, יֵצֵא יְדֵי חוֹבַת מִצְוֹת תוֹכָחָה. וְעֵינֵי עוֹד בְּסִפְרָא לְקוּטֵי שׁוֹשְׁנִים (ח"א עמוד ריא והלאה) טַעֲמִים נוֹסְפִים מִפְּנֵי מָה לֹא מְבַרְכִּים עַל מִצְוֹת תוֹכָחָה.

ז) וּמִכָּל הַדְּבָרִים הַנִּלְיָ שֶׁלְהִשִּׁיב עַל אוֹתָם הַמּוֹרִים בְּאֶצְבַּע עַל מָה שֶׁאֶמְרוּ חֲז"ל בְּשִׁלְהִי סוּטָה בְּעַקְבָּתָא דְּמִשִּׁיחָא אֵין תוֹכַחַת, שְׂאִין זֶה סִימָן שֶׁאֵין לְהוֹכִיחַ, שְׁלֵא תִתְבַּטֵּל מִצְוֹת תוֹכָחָה לְעוֹלָם, אֲלֹא שְׁלֵא יִהְיוּ מְצוּיִים אֲנָשִׁים שֶׁיִּקְבְּלוּ תוֹכָחָה, אֲף אֵין זֶה פּוֹטֵר מִלְּהוֹכִיחַ. וְכֵן נִרְאֶה מִבְּאֹר מְפֹרֵשׁ רִש"י שָׁם וּבְקֶרֶן הַעֲדָה וְהַפְּנִי מִשָּׁה בִּירוּשָׁלַיִם סוּטָה (פרק ט הלכה טו) שֶׁכָּתְבוּ, וְאֵין תוֹכַחַת: אֵין לָךְ אָדָם שֶׁיִּכּוֹל לְהוֹכִיחַ, שְׁכֹלָם נִכְשָׁלִין בְּחֻטָּאִים וּכְשִׁמוֹכִיחוּ אוֹמֵר לוֹ אַתָּה כְּמִנִּי. עַד כָּאן. וְהִינוּ, שֶׁהִסְבֵּה שְׁלֵא יִקְבַּל תוֹכָחָה לְפִי שְׁגָם הַמוֹכִיחִים יִרְשִׁיעוּ וְעַל דֶּרֶךְ הָרֵב דְּבָרוֹ, אֲף בּוּדָאֵי שִׁיחִיו צְדִיקִים שִׁיחִיו רְאוּיִים לְהוֹכִיחַ. וְכֵן כָּתַב לְבֹאֵר הָרֵב מִנְחַת יִצְחָק (ח"ד סימן פ אות א). וּבִיחּוּד עַל פִּי מָה שֶׁכָּתַב הָרֵב שְׁבִלִי הַלֵּקֶט (סימן מז), דְּאָדָם שֶׁמְקִים מִצְוָה וְאִינוּ מְקִים שְׂאֵר מִצְוֹת, בְּאוֹתָהּ הַמִּצְוָה שֶׁמְקִים חִיב לְהוֹכִיחַ אֲף עַל פִּי שֶׁאִינוּ מְקִים אֶת

קונטרס הוכח תוכיח

כלם. עד כאן. ולפי זה, לא מן הנמנע שרבו אנשים כאלה השומרים חלק ממצות התורה, שעליהם מוטלת החובה להוכיח את החוטאים במצות שהם שומרים.

ח) עוד ראיתי מה שתולים ומתרגמים עצמם שלא להוכיח את הצבור, במה שאמרו חז"ל בערכין (דף טז ע"ב), בעא מנה רבי יהודה ברה דרבי שמעון: תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה, הי מניהו עדיפא? אמר לה: ולא מודית דענוה לשמה עדיפא? ! דאמר מר: ענוה גדולה מכלם, שלא לשמה ננמיעדיפא, דאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסק אדם בתורה ובמצות אף על פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ופרש רש"י תוכחה לשמה - לשם שמים. וענוה שלא לשמה - שעושה עצמו ענו שאינו רוצה להוכיחו ואותה ענוה שלא לשם שמים הוא אלא שלא ישנאנו. עד כאן. ולפום רהטא נראה דהכי מסקנת הש"ס, דענוה שלא לשמה, דהינו שלא רוצה להוכיחו שלא ישנאנו, עדיפה מתוכחה לשמה. וכבר תמהו התוספות (ד"ה וענוה) על דברי רש"י וכתבו, בקונטרס שפרש ענוה שלא לשמה שמונע תוכחה מן הצריכים, ולא ישר אלי דהוה רשע גמור. עד כאן דבריהם. והרב פרי האדמה (הלכות עבדים פרק ט הלכה ו) כתב להליץ בעד רש"י ז"ל, שכיון שאינו עושה חס ושלום להכעיס מה שאינו מוכיחו אלא משום שלא ישנאנו ודאי דלא מקרי רשע גמור מפני זה. עד כאן דבריו. ומשמע דלכל הדברות אין ראוי לנהג כן הגם שאינו רשע גמור.

וראיתי להרב ברפת המים למהר"ם מ"חס זצ"ל (שם), שנדחק טובא לפרש בדברי רש"י, דלעולם גם לפרוש רש"י אם לא מוכיח רשע מקרי, ופרוש רש"י כך הוא, וענוה שלא לשמה שעושה עצמו שאינו רוצה להוכיחו ואותה הענוה שלא לשם שמים היא. ומה שכתב אחר כך 'אלא שלא ישנאנו' כונתו, שהעקר הוא שיוכיחנו, אלא שלא ישנאנו. עד כאן. גם בשפת אמת בערכין (שם ד"ה תוכחה) פרש לדברי רש"י, שמונע עצמו מלעין בעסקי חברו כדי שלא יצטרך להוכיחו, עין שם. ועין עוד בשו"ת דברי יציב (חיו"ד סימן ריח אות ד).

ט) ואולם על דברי רש"י יש לעין מהמשך דברי הגמרא שבארה, היכי דמי תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה? כי הא דרב הונא וחיא בר רב הוו יתבי קמה דשמואל, אמר לה חיא בר רב: חזי מר דקא מצער לי, קביל עליה דתו לא

מַצְעֵר לָהּ. בְּתֵר דְּנִפְיָק, אָמַר לָהּ: הֲכִי וְהֲכִי קָא עָבִיד, אָמַר לָהּ: אַמַּאי לֹא אִמְרַתְּ לָהּ בְּאַנְפָּהּ? אָמַר לָהּ: חָס לִי דְלִכְסֵף זִרְעָה דְרַב עַל יְדַאי. וּפְרַשׁ רִשְׁ"י: אָמַר לָהּ רַבִּי חִיָּא – לְשִׁמוּאֵל, חִיָּי מֵר דְּקָא מַצְעֵר לָן רַב הוּנָא שְׁמַכָּה וְחֻבְבֵּת אוֹתִי. כִּי נָפַק – חִיָּא בֵּר רַב אָמַר לָהּ רַב הוּנָא לְשִׁמוּאֵל לְהֲכִי מַצְעֵרָנָא לָהּ, דְּהֲכִי וְהֲכִי עָבִיד דְּבָרִים מְגַנִּים, וְהִינוּ עֲנוּה שְׁלֵא לְשִׁמָּה דְלֹא אָמַר לָהּ בְּפָנָיו וְשְׁלֵא בְּפָנָיו סִפֵּר בְּגִנּוּתוֹ. וּמִמָּה שֶׁבִּבְרָה הִגְמָרָא דְזֵהוּ נִקְרָא עֲנוּה לְשִׁמָּה הִינוּ מַה שְׁלֵא בִישׁוּ בְּפָנָיו, מוֹכַח דְּרַק כְּהֵאֵי גֻּנָא הָוָה עֲנוּה שְׁלֵא לְשִׁמָּה כְּשִׁלֵּא רוּצָה לְבִישׁוֹ אֲךָ לֹא שְׁחוּשֵׁשׁ שִׁשְׁנָאָהּ. וְגַם רִשְׁ"י לֹא זָכַר מֵהֵאֵי חֲשָׁשׁ בְּמַעֲשֵׂה זֶה שֶׁמָּא יִשְׁנָאָנּוּ. שׁוּר וּרְאָה לְמַהֲרָשׁ"א בְּחִדּוּשֵׁי אֲגָדוֹת, וּלְהִרְבּ בְּרַכַּת הַמֵּים עַל שְׁלִחַן עֲרוּךְ (יו"ד סימן רסז סעיף עט דף עח ע"ד) שֶׁעָמְדוּ עַל זֶה. עֵינֵי שֶׁם דְּבָרֵיהֶם. וְעֵינֵי עוֹד בְּפָרִי הָאֲדָמָה הַזֶּה, וּבִסְפָּר פְּרָחֵי כְּהֵנָה לְהַגְאוֹן רַבִּי רַחֲמִים חוּיְתָה הַכֵּהֵן וְצ"ל בְּעֶרְכִּין (שם). וְאִכְמ"ל. נִמְצָא מְכַל דְּבָרֵי רַבּוּתֵינוּ הִלְלוּ שְׁאִין לְפָרֵשׁ וּלְהַתְּלוֹת בְּדְבָרֵי רִשְׁ"י שְׁלֵא צָרִיךְ לְהוֹכִיחַ לְחוּטָאִים. וְהַנִּתְּלִים טוֹעִים.

וּבִלְאוּ הֲכִי, כְּבָר רַבּוּ הַמְּפָרְשִׁים שְׁלֵא פָּרְשׁוּ בְּדְבָרֵי רִשְׁ"י, עֵינֵי בְּתוֹסְפוֹת (ד"ה וענוה) וּבִשְׁטַת הַקְּדָמוֹנִים בְּעֶרְכִּין, וּבִמְהֲרָשׁ"א בְּחִדּוּשֵׁי אֲגָדוֹת (ד"ה תוכחה), וּבִיְעִיב"ן (שם ע"ד התוספות). וְעוֹד דְּמַדְבְּרֵי רַבֵּנוּ גִּרְשׁוֹם בְּעֶרְכִּין (שם) נִרְאָה שְׁסוּבֵר, שֶׁמִּסְקֶנֶת הִגְמָרָא דְּתוֹכְחָה לְשִׁמָּה עֲדִיפָא, שֶׁכָּתַב וְזֵה לְשׁוֹנוֹ, חָס לִי דְלִכְסֵף זִרְעָה דְרַב עַל יְדַאי. וְזֵוּ הִיא עֲנוּה שְׁלֵא לְשִׁמָּה שְׁמוּטָב הִיא שְׁאִמְרָה בְּפָנָיו כְּדִי שִׁיּוֹכִיחֵנוּ וְהִיא הִיְתָה תוֹכְחָה לְשִׁמָּה מִמָּה שְׁלֵא אָמַרָה בְּפָנָיו וְאָמַר לְאַחֲרָיו. עַד כָּאֵן דְּבָרָיו. וְעוֹד דָּאִין לָנוּ פֶּסֶק הִלְכָה בְּזֵה, שֶׁכֵּן לֹא זָכְרוּהוּ גְדוּלֵי הַהוּרָאָה הָרִי"ף הָרַמְבַּ"ם וְהָרַמְבַּ"ם, וְהָגַם שֶׁזָּכְרוּהוּ כְּמָה מֵהֵרָאשׁוֹנִים כְּדִגְמַת הָאֲגָדָה בְּעֶרְכִּין (פ"ג), וּבִבְאֹר זְרוּעַ (ח"א אלפא ביתא סימן מד), לֹא בִּבְאֹר הַסְּגִיָּא אֲלֵא הָעֵתִיקוּהָ סְתוּמָה וְחִתוּמָה, וּמִנָּא לָן דִּיפְרָשׁוּ בְּזֵה כְּפִירוּשׁ רִשְׁ"י, וְלֹא כְּשָׂאֵר רַבּוּתָא דִּפְרָשׁוּ בְּאִפְּן אַחֵר?.

(י) וְאוּלָם מִצָּאֵנוּ שֶׁהֲרַמְבַּ"ם (בהלכות דעות פרק הלכה ט) כָּתַב, מִי שֶׁחָטָא עָלָיו חִבְרוּ וְלֹא רָצָה לְהוֹכִיחוֹ וְלֹא לְדַבֵּר לוֹ כְּלוּם מִפְּנֵי שֶׁהִיא הַחוּטָא הַדִּיּוּט בִּיּוֹתֵר, אוֹ שֶׁהִיְתָה דַּעְתּוֹ מְשֻׁבָּשֶׁת, וּמִחַל לוֹ בְּלָבוֹ וְלֹא שִׁטְמוּ וְלֹא הוֹכִיחוּ – הָרִי זֶה מִדַּת חֲסִידוֹת, שְׁלֵא הַקְּפִידָה הַתּוֹרָה אֲלֵא עַל הַמְּשֻׁטְמָה. עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ. וְהִרְבּ מְגִדֵּל עַז כָּתַב, שֶׁמִּקּוֹר דְּבָרֵי הָרַמְבַּ"ם הוּא בְּעֶרְכִּין (שם) בְּבִעֵין דַּעְנוּה שְׁלֵא לְשִׁמָּה, וּמִיְתִי עָבָדָא דְרַב הוּנָא וְחִיָּא בֵּר רַב. עַד כָּאֵן. וְכֵן כָּתַב הַגְּאוֹן רַבִּי

קונטרס הוכח תוכיח

שבתי סופר בחבורו שערי דעה על הרמב"ם (שם). ושאר רבותא לא זכרו ששם מקורו הטהור של הרמב"ם. ובכסף משנה כתב שפשוט הוא מסבא.

ולדרך שפרשו דמקור דברי הרמב"ם הוא מהגמרא בערכין, יבארו שפיר גם דברי רש"י הנ"ל, דהאי ענינה שלא לשמה אירי כשחברו עושה לו רעה והיה במצות שבין אדם לחברו, דבכהאי גוונא יכול למחל על כבוד עצמו ולא להוכיחו, שלא הקפידה התורה אלא על המשטמה וכמו שכתב הרמב"ם. וזהו שכתב רש"י שלא רוצה להוכיחו שלא ישנאנו, דהינו שמעביר ראשון ראשון, ולא מוכיחו שלא תגדל אש המחלקת. [ומה שכתבו התוספות דבכהאי גוונא רשע מקרי, כיון דבכל מצות בין אדם לחברו יש גם כן ענין של בין אדם למקום. ויש לעין. ולא עת האסף בענין זה]. ודו"ק. שור וראה שפך כתב לפרש רבי נתן בורג"ל מטונים זצ"ל בספרו חק נתן בערכין (שם) על דברי רש"י. וששתי.

אתה הראת לדעת, שאין לאותם המסתמכים על דברי רש"י הנ"ל שלא להוכיח – שעור טענה. צא ולמד ממה שכתב הגאון רבי אברהם בנימין זילברברג זצ"ל אב בית דין פ"טסבוברג בשו"ת מהרא"ב (או"ח חלק ב סימן מז) וזה לשונו, ודאי דאין מקום לפטר לרב מלומר תוכחה בשביל נגיעות וחששות שאין בהם שום יסוד לשבת בחבוק ידים ולראות כבלע הקדש מיום ליום, רק חובה מוטלת להפקיר את כל החשבונות של מה בכך ולצאת במלחמת גבורים ולהוכיח ברבים להשיב רבים מעון, ועל ידי זה ישמעו לדברי הרב שיראו כלם שהטיל נגיעות שלו, ובודאי הוא מדברים העומדים ברומו של עולם. ובזה אין להיות ענו שלא להוכיח את חברו כי זאת דרכו של היצר ומעשה שטן כמו שכתב רש"י בערכין שלא מוכיח אלא שלא ישנאנו. ובתוספות שם מסיים דהיה רשע גמור. עין שם. ובגדון שלפנינו הוא ממש כמו שפרש רש"י שלא ישנאוהו הבעלי בתים, וודאי שאין מן הדין שיקנס בספק שיקרא רשע במה שלא מוכיחם, רק לעמד על המשמרת ולהוכיחם. עד כאן. ועין עוד בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן עט אות יא – יב). וביחוד דרבא דאינשי אינם בכלל רשעים גמורים ואפלו לא נכנסים לספק שישנאוהו. וגם אי היה ספק הא היה ספק בדאורייתא, דאזלינן לחמרא, והגם שאמר רבי טרפון תמה אני אם יש מי שמקבל תוכחה ופרש רבנו גרשום דמיד שונאו, עינינו הוראות שאם מוכיח את חברו בשפה יפה ומאירה, בבחינת "הוכח לחכם ויאבהו" (משלי ט, ח),

ומתקבלים הדברים על לב שומעיהם, דרפא דאינשי אינם עושים מרע לב ואינם יודעים ומורדים, וכשמודיעים להם חשיבות ענין התורה והמצות פרשי לאט לאט ממעשיהם הרעים ודרכם המקלקלת.

(יא) והנה בגמרא בערכין (דף טז ע"ב) איתא, עד היכן תוכחה? רב אמר עד הכאה, ושמואל אמר עד קללה, ורבי יוחנן אמר עד נזיפה. כתנאי, רבי אליעזר אומר עד הכאה, רבי יהושע אומר עד קללה, בן עזאי אומר עד נזיפה. עד כאן. ופסק הרמב"ם (הלכות דעות פרק ו הלכה ז) כרב, דחובת תוכחה עד שיכהו. וכן מבאר ברמ"א בהגה (או"ח סימן תרח סעיף ב). עיין שם.

וכתב המהרש"ל בתשובה (סימן נה), דאף דהלכה כרבי יוחנן לגבי רב ושמואל, כדאיתא בערכין (דף טז ע"ב), והוא פליג ואמר עד נזיפה, שהיא קלה יותר מדברי שמואל דאמר עד שיקללו, מכל מקום הרמב"ם (הלכות דעות פרק ו הלכה ז) פסק כרב. ואף שהסמ"ג (עשין סימו יא) פסק כרבי יוחנן, וכתב על דברי הרמב"ם שלא נתברר טעמו, מכל מקום פסק הרמב"ם כהמחמיר שבכלן, שלא לדחות העשה של "הוכח תוכיח", שהיא מצוה שיש בה עקר ויסוד ויתד גדול לחזוק דתנו, ועליה הפליגו רבותינו ז"ל, במי שיש בידו למחות, ואף על הספק אם נשמעין, אמרו רז"ל בשבת (דף נה ע"א), אם לפניך גלוי, לפניך מי גלוי. עד כאן דבריהם. ומכאן תשובה מוצאת למה שיש רבנים שחוששים להוכיח את בני קהלתם בטענה שלא ישמעו להם, שאין טענה זו נכונה וכאמור.

(יב) עוד שמעתי טענים מה ששמעו בגרסא דינקותא למה שאמרו חז"ל ביבמות (דף סה ע"ב) אמר רבי אילעא משום ר' אלעזר ברבי שמעון: כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע. רבי אבא אומר: חובה, שנאמר: "אל תוכח לץ פן ישנאה, הוכח לחכם ויאבהבך". עד כאן. והביאה הרי"ף בבבא מציעא (דף יז ע"א מדפי הרי"ף), וביבמות (דף כא ע"ב בדפיו), והרא"ש ביבמות (פרק ו סימן כא), ובפסקי ריא"ז שם (פרק ו סימן כז), והמאירי שם (דף סה עמוד ב), והאור זרוע (חלק ד פסקי סנהדרין סימן מו), והאגדה ביבמות (פרק ו סימן עח), והים של שלמה שם (פרק ו סימן מו), ועוד.

ומעתה יש להתבונן, היאך נפרנס לסגיא בערכין (שם) דפסקינן כרב דחויב

קונטרס הוכח תוכיח

תוכיח עד הפאה, דמשמע שאם מוכיחו ולא קבל צריך שוב ושוב להוכיחו אף על פי שלא מקבל, וחייב התוכיח ממשיך עד שיכנו, והלא כלל גדול אמרו בתוכיח, דמצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, ואמאי בעי לשעור עד שיכנו? וכבר הקשו כן כמה מרבנותא קדמאי ובתראי ורבו התורצים בזה.

וכתב הנמוקי יוסף ביבמות (דף כא ע"ב מדפי הרי"ף) לבאר, דדוקא ביחיד השעור הוא כמו שאמרו בגמרא בערכין, אך לרבים לא. ומסים, דגם בהוכחת רבים, כל שהוא בספק חייב להוכיחם לפחות פעם אחת וכן כדי שלא יהיה להם פתחון פה. עד כאן. וכן מבאר בפרוש המיחס להר"ן בשבט (דף נה ע"א ד"ה אמר ליה).

ובספר החנוך (מצוה רלט) באר, דמה שאמרו מצוה שלא להוכיח למי שלא מקבל תוכיח, הינו כשיראה המוכיח שאין בדברי תוכחותיו שום תועלת, מתוך גדל רשע החוטא, או שהוא איש אלם ורשע ביותר ומתירא ממנו שלא יעמד עליו ויהרגנו, שאינו חייב במצוה זו באיש כזה. וזהו אמרם זכרונם לברכה ביבמות (דף סה ע"ב) כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה לשתק במקום שאין הדבר נשמע, לפי שיהיה בענין קלון למוכיח ולא תועלת לאשר הוכח. עד כאן. ונמצינו למדים מדבריו, שרק אנשים רעים וחטאים לה' מאד, או שהם בבחינת גברא אלימא ויש לחוש לסכנת נפשות, דוקא אז פטור מחובת תוכיח. הא לאו הכי אפתי מוטלת עליו חובת ההוכחה על כל איש ואיש. ונראה להביא תנא דמסיע לה מדברי התנא דבי אליהו רבה (פרשה יח) דדריש "את צמיתך" - שעמך במצות אתה מוכיח, ואי אתה מוכיח לרשע ששונאך, שנאמר "יסר ליץ לקח לו קלון" (משלי ט, ז). עד כאן. ומדנקט רשע ששונאך משמע שיש לחוש שיעשה לו משהו בעבור תוכחתו, דלא נקט סתם רשע.³ וכן כתב הרמח"ל בספרו מסלת ישירים (פרק כ), דהתורה צוהה "הוכח תוכיח את צמיתך" (ויקרא יט, יז), וכמה פעמים יכנס אדם להוכיח חטאים במקום או

3. ולפי זה יש לומר עוד, אהאי דדריש לעיל מנה בתנא דבי אליהו (שם) "הוכח תוכיח את צמיתך" - יכול אם יודע אתה שאין שונאך - הוכיחהו, ואם לאו - אל תוכיחהו, תלמוד לומר "הוכח תוכיח את צמיתך". דבר אחר, "את צמיתך" - שעמך במצות אתה מוכיח, ואי אתה מוכיח לרשע ששונאך. ולכאורה פרושא קמא סותר לפרושא בתרא, דלפרוש הראשון גם אם שונאך מחיב להוכיחו, ולפרוש השני אם שונאך לא מחיב להוכיחו. וזה אינו, דלהדיא מפרש בפרוש השני שיהיה רשע ששונאך. ובענין תרתי לריעותא. ועוד יבאר לקמן בסיעתא דשמאי (אות טו) דברי התנא דבי אליהו.

בזמן שאין דבריו נשמעים וגורם להם להתפרץ יותר ברשעים ולחלל השם להוסיף על חטאתם פשע, הנה בכיוצא בזה אינו מן החסידות אלא לשתק. וכך אמרו ז"ל ביבמות (דף סה ע"ב) כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה שלא לומר את שאינו נשמע. עד כאן דבריו.

ואשור'ה נא ואראה לרבי אליעזר אזכרי בספר חרדים (מצוות ל"ת מדברי קבלה פרק ד אות ב) שגם עמד על זה, וכתב, שהתרוץ הנכון נלמד מדברי הרמב"ם ז"ל (הלכות דעות פרק ו הלכה ט), דמצוות הוכח תוכיח היא נחלקת לשתיים, האחת במי שחטא לו חברו דמצוה עליו שלא ישטמנו בלבד כמדת הרשעים, אלא יאמר לו מדוע עשית כך לי. ובהא מצוה לשתק אם יודע בו שלא יקבל רק ימחל בלבד ועל זה אמר שלמה "אל תוכח לץ". ומצוה שניה בהוכח תוכיח - הרואה חברו שחטא או שהולך בדרך לא טובה, ובהא חייב להוכיחו אפילו כמה פעמים עד שיכירו עד כאן דבריו. ומוכח מדבריו דבמצוות בין אדם לחברו הוא דמקלינן שלא יוכיחו אם לא יקבל תוכחתו, אך במצוות שבין אדם למקום יש לו להוכיח ולחזור ולהוכיח עד שיכנו. ועין במה שכתבנו בזה לעיל (אות י).

יג) וראיתי בשל"ה (בתולדות אדם בפתיחה אות ד), דהביא מה שכתוב הלכות דעות בהגהות מימוני (פ"ו ה"ז אות ג) מחלקת ראשונים היכא שידוע שלא יקבל התוכחה אם יש ענין להוכיחו, דלדעת הסמ"ג (עשין יא) טוב לו לשתק, דהנח להן לישראל מוטב שיהו שוגגין כו' (ביצה דף ל ע"א), ומצוה שלא לומר דבר שלא נשמע, שנאמר "אל תוכח לץ פן ישנאך" (משלי ט, ח). ולדעת רבי אליעזר ממיין בספר יראים (סימן רכג), מענש פטור, אכל מעשה ד'הוכח תוכיח' לא פטור. ובהמשך דבריו כתב השל"ה (אות ה), דנראה להביא ראיה לדברי רבי אליעזר ממיין, דמ'הוכח תוכיח' אינו פטור, מהא דאיתא בערכין (דף טז ע"ב), עד היכן תוכחה, רב אמר עד הפאה, ושמואל אמר עד קללה, ורבי יוחנן אמר עד נזיפה. הרי סבירא ליה אף שכבר בא לנזיפה וגם לקללה, ואז יודע בודאי שלא יקבל, על כל זאת אינו פטור מעשה דהוכח תוכיח עד הפאה. והרמב"ם פסק כרב, ומשמע דאפילו שנוזף בו ומקללו ומראה שאינו מקבל תוכחה, אפתי רמי עליה חיובא דהוכח תוכיח עד שיכנו. וגם לרבי יוחנן דנקט עד נזיפה מכל מקום יש לו להוכיחו גם קדם נזיפה אפילו שידוע שלא יקבל ממנו התוכחה. עד כאן תרף דבריו. ולדבריו נפיק דלא פוקע חובת מצות "הוכח תוכיח" גם כשיודע שלא יקבל התוכחה. ועין בשדי חמד (כרך ז באספ"ד מערכת

קונטרס הוכח תוכיח

ה' סימן ב אות א עמוד 023 ד"ה ונראה) שְׁנֵי רֵאשִׁי תַּעֲת הָרִיטְב"א בְּמִכּוֹת (דף כ ע"ב ד"ה וכמה), דְּכַשִּׁידֵעַ שְׁלֵא יִקְבֵּל תּוֹכַחְתּוֹ מִהֵנִי רַק לְפִטְרֵי אֶת הַמּוֹכִיחַ מִמִּיתָה, אֶךְ אֶפְתִּי אֶכָּא חִיּוּבָא לְחֹזֵר וְלַהּוֹכִיחַ בֵּין בְּמִצְוֹת בֵּין אָדָם לְמָקוֹם וּבֵין בְּמִצְוֹת בֵּין אָדָם לְחֶבְרִי, וְאֶפְלוּ אִם יִדְעַ שְׁלֵא יִקְבֵּל תּוֹכַחְתּוֹ, וְכֹל זֶה בְּשַׁעוֹר שֶׁל עַד שִׁיכְנִי. עַד כָּאן דְּבָרָיו.

וְאוּלָּם לְדִינָא רַבּוּ הַחֻלְקִים בְּזֶה, וְסִבִּירָא לְהוּ דְּכֹל שְׁמוּכַח וְהִתְגַּלָּה שְׁלֵא יִקְבֵּל תּוֹכַחָה וְיִחְזִיק בְּרִשְׁעוֹ פִּטְרֵי מִלְּהוֹכִיחוֹ. וְכֵן כָּתַב בְּסִפְרֵי שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה לְרַבְּנֵי יוֹנָה (שַׁעַר ג אות קצו), וְהַמְּאִירֵי בְּשִׁבְתָּ (דף נה ע"א), וְכָבֵא קָמָא (דף צב ע"ב) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, מִצְוָה גְּדוּלָּה לְהוֹכִיחַ אֶת חֶבְרִי תָּמִיד וְלַהּשִׁיבּוֹ מִדֶּרֶךְ רָעָה לְדֶרֶךְ טוֹבָה וְאִם רוּאָה שֶׁדְּבָרָיו נִשְׁתַּחֲתִים וְאִינוּ רְאוּיִי לְקַבֵּל תּוֹכַחָה, אִינוּ צָרִיךְ לְהִלָּאוֹת עֲצָמוֹ בְּדִבְרֵי זֶה אֲלֵא יִנִּיחֵנוּ וְיִפֹּל בְּרִשְׁעוֹ. דֶּרֶךְ צַחֲוֹת אֲמָרוּ קְרִיתָה לְבָר עֲמִיתְךָ וְלֹא עֲנִי דְּחִי גּוֹדָא עֲלוּהָ. עַד כָּאן. וְכֵן כָּתַב בְּסִפְרֵי אֲרָחוֹת צְדִיקִים (שַׁעַר הַחֲנִיפוֹת), וְעֵינֵי עוֹד בְּמִסְלַת יִשְׁרָיִם (פֶּרֶק כ) וְעוֹד. וּמִכָּל מָקוֹם כָּתַב בְּשׁוֹ"ת חוֹת יֵאִיר (סימן קסד) דְּבָרִים נִפְלְאִים, דָּאִם יֵרָא וְחֹרֵד לְדִבְרֵי ה', יוֹכִיחַ גַּם אַחֲרֵי הַכָּאָה שְׁהָרִי אֲמָרוּ בַּעֲרִכִין (שם) לְמֵאֵן דָּאֵמַר עַד קִלְלָה דְּשֹׁאֲנֵי יִהְיוּנָתָן אֲגַב חֲבִיבוֹתָה לְדוֹד מִסֵּר נִפְשָׁה טָפִי, כֹּל שֶׁכֵּן אֲגַב חֲבִיבוֹתָה לְקַב"ה וּמִצְוֹתָיו, וְהָכִי מוֹכַח מִהַמְּדָרֶשׁ תַּנְחוּמָא (פֶּרֶשׁת תּוֹרִיעַ סימן ט), וְהַבִּיאָה הַשְּׁל"ה בְּרִישׁ סִפְרוֹ (בַּפְתִּיחָה). וְלִדִּינָא אִינוּ מַחֲבִיב בְּזֶה. עַד כָּאן תֵּרָף דְּבָרָיו.

יֵד) נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשְׁוֹבָה לְמָה שֶׁהִזְקַקְנוּ לִישֵׁב שְׁתֵּי הַסְּגִיּוֹת בִּיבְמוֹת וּבַעֲרִכִין הַנ"ל, וְרִיאִיתִי דְּבִשְׁטָה מְקַבְּצָת בְּכָא מְצִיעָא (דף לא ע"א) כָּתַב לִישֵׁב, דִּהִיאִי דַּעֲרִכִין מוֹכַח דִּיכּוֹל הַמּוֹכִיחַ לְהַכּוֹתוֹ עַל פָּנָיו וּלְקַלְלֵהוּ⁴, וּבּוֹדָאִי אֵית לֵה לְאוֹכִיחָה בְּהָכִי, אֵף עַל גַּב דְּאִידֵךְ נִזְפָּה וּמִקְלָלוֹ, כִּינֵן דְּחִזְקָה דִּיקְבֵּל תּוֹכַחָה עֲדִין. עַד כָּאן דְּבָרֵיהֶם.

4. וְהִנֵּה עַל זֶה, בּוֹדָאִי נִכּוֹן לומר שֶׁאֵין דּוֹרוֹת אַחֲרוֹנִים יָפִים שִׁיכָה הַמּוֹכִיחַ, וְאֵין לְהִנֵּה כֵּן בְּזִמְנָנוּ וּפְשׁוּטִי. וְעֵינֵי עוֹד בְּסִפְרֵי מִצְוֹת הַתּוֹכַחָה (פֶּרֶק טו) מַה שֶּׁכָּתַב בְּזֶה. וְעַל פִּי זֶה עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לְפָנֵי לְפָרֶשׁ, דְּזִהוּ מַה שֶּׁאֵמַר רַבִּי טְרַפּוֹן תִּמְהֵנִי אִם יֵשׁ מְקַבְּלֵי תּוֹכַחָה, דְּהֵינּוּ בְּדֶרֶךְ הַכָּאָה, וְזִהוּ מֵאִי דְּסִמְיָה לֵה, רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נּוּרִי: מַעֲיֵד אֲנִי עָלֵי שָׁמַיִם וְאָרֶץ שֶׁהִרְבֵּה פְּעָמִים לָקַח עֲקִיבָא עַל יָדִי, שְׁהִיִּיתִי קוֹבֵל עָלָיו לְפָנֵי רַבִּי גְּמִלְיָאֵל וְכֹל שֶׁכֵּן שֶׁהוֹסֵפְתִי בּוֹ אֲהַבָּה. וְאִם כֵּנִים אֵנוּ בְּזֶה לֹא יִקְשֶׁה כָּלֵל מִהֵיאִי סְגִיָּא לְחִיּוּב מִצְוֹת תּוֹכַחָה, וְכָבֵר בְּאֲרָנוּ בְּסִיעָתָא דְּשִׁמְיָא לְעִיל (אוֹת ב וְהִלָּאָה) כִּפְהָ בְּאוּרִים בְּזֶה, הַבֵּט יְמִין וְרִאָה.

עוד נראה בפשטות לבאר בזה, דכל זמן שלא מבהו אפתי לא מוכח שאינו מקבל תוכחה. שור וראה דמעין זה כתב השל"ה (כתולדות אדם בפתיחה אות ה), ולפי זה אין להסיק כלל לכל אדם שאינו בחזקת מקבל תוכחה אלא רק אחרי שיתבאר בפרוש שאינו מקבל תוכחה אם יכה למוכית. עין שם בדבריו ואכמ"ל. ועין עוד בספר חסידים (סימן תיג) ובהגהות האדר"ת (שם).

טו) והבט ושא עיניך למה שכתב בתנא דבי אליהו רבה (פרשה יח) דדריש "את עמיתך", שעמך במצות אתה מוכית, ואי אתה מוכית לרשע ששונאך. עד כאן. ויש לעין בדבריו אם זהו פטור גורף שלא להוכיח לרשעים? ולכאורה קשה, דפתח בחדא וסיים בתרתי, דפתח ואמר "את עמיתך" – שעמך במצות, וסיים שאין אתה מוכיח לרשע ששונאך. ואם בא לומר שאין חיוב תוכחה לרשעים לא היה לו לסיים אלא ואין אתה מוכיח לרשע, דהא מפיך ליה מדרשא ד"את עמיתך" ומהו זה שהוסיף לרשע ששונאך?

ויש לומר, שמה שאמר 'ששונאך' – הוא נתינת טעם לזה שהוא רשע דעובר על "לא תשנא" ודחוק. אי נמי יש לומר, שהוא טעם למה לא להוכיח לרשע, לפי שהוא שונאך ולא יקבל ממך תוכחה, דאפלו עמי הארץ שונאים תלמידי חכמים (עיין פסחים דף מט ע"ב, ובבא מציעא דף לג ע"ב), ונחזון עקבתא דמשיחא (עיין סוטה דף מט ע"ב), וכל שכן רשעים. וכיוצא בזה כתב המהרש"א ביבמות (דף סה ע"ב) דהטעם שמצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע הוא דדריש ליה מהאי קרא דהוכח תוכיח את עמיתך כדדרשינן בעלמא (ב"מ דף נט ע"א, ושבעות דף ל ע"א ובמדרש נחומא פרשת משפטים סימן ו), "עמיתך" – עמיתך במצות, שמקבל תוכחה ובהפך שאינו מקבל תוכחה. עד כאן בדבריו. והינו שהוא מפרסם ברשעו שלא מקבל תוכחה. ועין עוד בספר תורה תמימה (ויקרא פרק יט הערה קיז).

טז) ומיהו, גם אם עדין לא שונאו, ויודע שמחמת התוכחה ישנאנו גם כן פטור מלהוכיחו. וכן מבאר באבן עזרא במשלי (פרק ט פסוק ז) דזהו מה שאמר שלמה המלך ע"ה ומוכיח לרשע מומו" – דהרשע ישנא המוכיח. וכן נראה ממה שהביא בבאור הלכה (שם ד"ה חייב) משם ספר חסידים (סימן תיג), שאם היה איש שאם יוכיחנו ישנא וינקם ממנו, אין להוכיחו. עד כאן בדבריו. ובטעם הדבר יש לבאר על פי מה שכתב בחזון איש (שביעית סימן יב אות ט) בענין אחר, דשקלו חז"ל בפלס עד כמה שיש להתנהג לקנסם ולמשך ידנו מהם, שלא

קונטרס הוכח תוכיח

לגרם להם מכשולים יותר גדולים להם ולנו ושל לא להרבות שגא ותריות
בינינו וביניהם ולהכשילם בלא תשנא. עד כאן תרף דבריו. ועין עוד בקבץ
שעורים על מסכת ביצה (אות 10).

יז) ולך נא ראה במנחת חנוך (מצוה רלט) במצות תוכחה, שעלה ונסתפק אם
יש להוכיח מומר להכעיס ומחלל שבת ועובד עבודה זרה, ומסיק, דמכל
מקום נראה לי דאם ספק אצלו שאם יוכיחנו יקבל ממנו חייב להוכיחו דיתחזר
למוטב ויהיה בכלל אח. ובשו"ת לב דוד פלדמן (סימן ה אות ח) העיר על דבריו,
דלא ראה שכן כתב המהרש"א ביבמות (דף סה ע"ב) וגם הוא ז"ל לא ראה
שדברים אלו מבארים בתנא דבי אליהו. עד כאן. ולפי מה שפרשנו דברי
התנא דבי אליהו, נחא, שלא נעלמו מעיני קדשו של המנחת חנוך דברי התנא
דבי אליהו והמהרש"א, שכן דבריהם אזלי על רשע מחזק ברשעו שלא יקבל
ממנו תוכחה, והמנחת חנוך איירי בסתם רשע ואפלו עושה להכעיס אף לא
מחזק ששונאו או ישנאו, ושל לא יקבל תוכחה [ומצוי הדבר בקרובי משפחה
שאחד שב בתשובה, ובני משפחתו לא זכו לזה, דאין לחוש בדרך כלל
ששונאים אותו, או ישנאוהו אם מוכיחם פהוגן. וכן עדין לא מחזקים שלא
קבלו תוכחה, שמעולם לא הוכיחם]. וכן מוכח ממה שכתב המנחת חנוך
בסוף דבריו, דאם ספק אצלו שאם יוכיחנו יקבל ממנו, חייב להוכיחו דיתחזר
למוטב ויהיה בכלל אח. חזינו דעל אדם כזה הסתפק הרב מנחת חנוך, ולא
במי שמחזק שלא מקבל תוכחות וכיוצא בזה. ובבאור הלכה (סימן תרח ד"ה
אבל) הביא דברי התנא דבי אליהו הנ"ל, וכתב: ולענין אוכל נבלות לתאבון
או מחלל שבת שלא בפרהסיא יש לעין בדבר. עד כאן דבריו. ומשמע מדבריו
שהבין דברי התנא דבי אליהו דבכל רשע המחזק ברשעו אין להוכיחו, ולא
פרש דבעי גם כן שישנאו ויחזק שלא יהיה מקבל תוכחה. ואולם מקום יש
בראש לומר דהיא גופה מה שמסתפק בזה, דדוקא בומר להכעיס אמרינן
דמסתמא לא יקבל תוכחה ומחזק שלא יקבל דברי התוכחה שהרי הוא יודע
ומורד, ועל זה קאמר התנא דבי אליהו דאין להוכיחו, אף מומר לתאבון
דאפשר שיקבל התוכחה אכתי אכא חיוב להוכיחו, דרך ברשע השונאו ומחזק
שלא מקבל תוכחות פטור מלהוכיח. וכן כתב בשו"ת כתב סופר (אבה"ע סימן
מז), שאותם שמפרסמים שאין מקבלים תוכחות ומלעיגים על תלמידי חכמים
ושמים אור לחשוך גם בזה יבזו אותם, ובדאי שלא יתקבלו דבריהם, ולכן

אין חיוב להוכיחם. ועל פי זה באר מה שאמרו חז"ל בחגיגה (דף יד ע"א), דלא נתקרה דעתו של ישעיה עד שאמר "יִרְהֲבוּ הַנֶּעֱר בְּזֶקֶן וגו'" (ישעיה ג, ה), וכי היה ישעיה שונאם? והבאור הוא, דהלא גדולי התורה נענשים אם לא מוכיחים את בני עדתם וכמבאר בשבת (דף נה ע"א), ולזה חשש ישעיה שיענשו בדורות האחרונים גם התלמידי חכמים וזקני הדור אם לא יוכיחו, אך כל חשש זה דוקא אם מכבדים תלמידי חכמים וזקני הדור, דאז יש בכחם להוכיח, אך כיון שאמר "יִרְהֲבוּ הַנֶּעֱר בְּזֶקֶן", והינו שיזלזלו בתלמידי חכמים וזקני הדור, ויהיו מחזקים וידועים שלא יקבלו דבריהם, תו אין חיוב עליהם להוכיחם. ולכן נחה דעתו. עד כאן דבריו. ועין עוד הערה השלחן (או"ח סימן תרח סעף ו) שכתב, דרך בישראל המאמין אלא שיצרו תוקפו לעשות שיף בזה תוכחה, אבל הפוקרים בדברי חז"ל באלו אין שיף בהם תוכחה, שהרי עם המינים והאפיקורסים אין להתוכח עמהם כלל.⁵ עד כאן דבריו. וכיוצא בזה כתב לעיל מנה (או"ח סימן קנו ס"ט ט) עין שם. ועין עוד בשו"ת להורות נתן (ח"י או"ח סימן יז אות ו) שכתב, שכל דברי הבאור הלכה הנ"ל הם רק באדם שפרק מעצמו על תורה, ולא שהוא מבני התועים. ודברי פי חכם חז.

יח) ומכאן תשובה מוצאת, למה שכתב רבנו בחיי (בראשית פרק יב פסוק ב) בפתיחה, שלש כתות שצוה שלמה ע"ה שלא להוכיחם, ואלו הם: כסילים, לצים, ורשעים. כסילים, הוא שאמר: "בְּאֲזִי כְסִיל אֶל תְּדַבֵּר כִּי יָבוֹז לְשֹׁכֵל מְלִיךְ" (משלי כג, ט). לצים, הוא שנאמר: "אַל תּוֹכַח לֵץ פֶּן יִשְׁנֹאֲךָ" (משלי ט, ח). ורשעים, הוא שנאמר: "יִסֵּר לֵץ לֵקַח לוֹ קֶלֶן וּמוֹכִיחַ לְרָשָׁע מוֹמוֹ" (משלי ט, ז). עד כאן. דהני רשעים שזכר, הינו שמחזקים ברשעם שלא מקבלים תוכחה, דומיא דכסילים ולצים המפרסמים בדרךם הנלוזה. וכאמור. וכן כתב הרב כלי יקר (ויקרא פרק יט פסוק יז), דשלש כתות אלו מואסים התוכחה על כן אין חיוב להוכיחם. עד כאן. והינו שמפרסמים ומחזקים בזה. ויותר מזה מפרש בדברי רש"י שם וזה לשונו, "ומוכיח לרשע מומו" – מום הוא למוכיח שזה

5. ועיני ראו ולא זר כמה וכמה מהכופרים בדברי חז"ל, כיצד מפעפעצת בהם שנאה עזה כנגד צבור שומרי התורה והמצוות והחכמים, וכבר אמרו חז"ל בפסחים (דף מט ע"ב) גדולה שנאה ששונאין עמי הארץ לתלמיד חכם, יותר משנאה ששונאין אמות העולם את ישראל. וכל שכן הני עכברי רשיעי שמזנבים את כל הנחשלים, מסיתים ומדיחים, ולועגים לדברי חז"ל, שקלם מחזקים בשנאה גדולה לשומרי התורה וכאמור.

קונטרס הוכח תוכיח

מִחֲרָפוֹ וְאִינוֹ שׁוֹמֵעַ לוֹ, וְזוֹ הִיא אֲזִהְרָה שְׁאֶסּוֹר לְדַבֵּר עִם הַמְּסִיתִים מִדֶּרֶךְ הַיִּשְׁרָה אָפְלוּ לְהוֹכִיחָם וּלְקַרְבָּם. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. הָא קָמַן, דְּלֹא כָל רִשְׁעָא נִכְלָל בְּזֵה אֲלָא רַק רִשְׁעָא הַמְּסִית מִדֶּרֶכִּי ה'. וְאִדְרַבָּא, כְּדִי שְׂיַחְזֹק כְּרִשְׁעָא שְׂכֻזָּה צָרִיךְ רְאִיָּה, וְסִתְמָא דְאִינְשֵׁי אִינָם כְּאַלְהָ. צֵא וּלְמַד מִמָּה שֶׁכָּתַב הַגִּר"א פֶּאפּוֹ זצ"ל בִּפְלֵא יוֹעֵץ (עֵרֶךְ תּוֹכַחָה), דִּישׁ שְׁאִין מוֹכִיחַ מִפְּנֵי שְׁאִין בְּדוֹר הַזֶּה מִי שְׂיִקְבֵּל תּוֹכַחָה, שְׁאֵם יִרְצֶה אִיזָה אִישׁ לְהוֹכִיחַ לְאִנְשִׁים שְׂכֻמוֹתוֹ, יִתְלוּצְצוּ עָלָיו הַלִּיצָנִים וְיֹאמְרוּ, מִי שְׂמַךְ לְאִישׁ שֶׁר וְשׁוֹפֵט וּמוֹכִיחַ, וּמְחַרְפִּים אוֹתוֹ וּמַבְזִים אוֹתוֹ, וְלְאִנְשִׁים כְּאַלְה מְצוּה שְׁלֹא לְהוֹכִיחָם וְכו', אָבָל לֹא יוֹכֵל אָדָם לומר, קִים לִי בְּגוֹיָהוּ שְׁאִינָם שׁוֹמְעִים אוֹ שְׁהֵם לִיצָנִים, כִּי ה' יִרְאֶה לְלִבְּךָ, וְאֵם לְפָנָיו גְּלוֹי, לְפָנָיו מִי גְלוֹי, אִם לֹא שְׂבָרוֹר כְּשֶׁמֶשׁ שְׁאִינוֹ חוֹשֵׁשׁ עַל הָאֲסוּרִים, וְלֹא יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחְשִׁים. עַד כָּאן דְּבָרָיו. גַּם בְּשׁוֹ"ת אֲבִנֵי נֹזֵר (חִירו"ד סִימָן תסא), נִשְׁאֵל אוֹדוֹת רִשְׁעָא מְפֻלָּג שְׁחוּטָא וּמַחְטִיא אֶת הָרַבִּים וּמַסִּיק, דִּישׁ חוֹבָה לְהוֹכִיחוֹ בְּכָל דֶּרֶךְ שְׁהִיא, לְמַרּוֹת רִשְׁעוֹתוֹ הָרַבָּה, דְּמָנָא לָן שְׁלֹא יִשְׁמַע לְתוֹכַחְתָּנוּ. עֵין שֵׁם.

(יט) וּבִהְיוֹתִי בְּזֵה רְאִיתִי לְמָה שְׁאֶמְרוּ בְּסִפְרֵי (פֶּרֶשֶׁת דְּבָרִים פִּסְקָא ב) וְזֵה לְשׁוֹנוֹ, מִפְּנֵי אֲרַבְעָה דְּבָרִים אֵין מוֹכִיחִים אֶת הָאָדָם אֲלָא סְמוּךְ לְמִיתָה, כְּדִי שְׁלֹא יִהְיֶה מוֹכִיחוֹ וְחֹזֵר וּמוֹכִיחוֹ, וְשְׁלֹא יִהְיֶה חֲבֵרוֹ רּוֹאֶהוּ וּמַתְבַּיֵּשׁ מִמֶּנּוּ, וְשְׁלֹא יִהְיֶה בְּלָבוֹ עָלָיו, וּכְדִי שְׂיִפְרְשׁוּ מִמֶּנּוּ בְּשָׁלוֹם, שְׁהַתּוֹכַחָה מְבִיאָה לְיָדֵי שָׁלוֹם. עַד כָּאן. וְכֵן מְבָאָר בְּמִדְרַשׁ תַּנְאִים (דְּבָרִים פֶּרֶק א פֶּסוּק ג), וּבִפְסִיקְתָּא זוֹטִירְתָּא (דף א ע"ב), וּבִיְלֻקוֹט שְׁמַעוֹנִי (פֶּרֶשֶׁת דְּבָרִים רִמָּז תת).

וּכְדִי שְׁלֹא יִתְלוּ בּוֹקֵי סְרִיקֵי בְּדְבָרֵי חֲז"ל הִלְלוּ וְיֹאמְרוּ שְׁאִין לְהוֹכִיחַ לְשׁוֹם חוּטָא אֲלָא לְפָנֵי מִיתָתוֹ, וְנִמְצָאת שְׂכֻמַּעַט וּבְטָלָה מְצוֹת תּוֹכַחָה מִן הָעוֹלָם, אֲמַרְתִּי אָבָאָר דְּבָרֵי חֲז"ל בְּזֵה, שְׂכָל תּוֹכַחָה זֹו עַל מַעֲשֵׂה שְׂכָבֵר חֲטָא בְּעֵבֶר, אֲךָ לֹא מִמְּשִׁיךְ לְחֲטָא בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה, תַּדַּע, דְּהָא לְעֵיל מִנָּה אֶמְרוּ בְּסִפְרֵי (שם) "וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה" (דְּבָרִים א, ג) מְלַמֵּד שְׁלֹא הוֹכִיחָם מַשֶּׁה אֲלָא סְמוּךְ לְמִיתָה, וּמִמִּי לְמַד? מִיַּעֲקֹב, שְׁלֹא הוֹכִיחַ אֶת בְּנָיו אֲלָא סְמוּךְ לְמִיתָה. עַד כָּאן. אֲתָה הָרַאתָ לְדַעַת, דְּאִירִינָן בְּעֵבְרוֹת שְׂכָבֵר נַעֲשׂוּ, דּוּמִיָּא מַה שְׂמַבְאָר אֲצֵל יַעֲקֹב אֲבִינוֹ וְהַשְׁבָּטִים כְּדָגְמַת חֲטָא רְאוּבֵן שְׂבָלְכָל יַצּוּעֵי אֲבִיו (בְּרַאשִׁית מט, ד), וְדוּמִיָּא מַה שְּׁנָסוּ עִם יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר אֶת הַשֵּׁם (בְּמִדְבָּר יד, כב), שְׂבָהֵם יֵשׁ לְחוּשׁ שְׁלֹא לְהוֹכִיחַ אֲלָא סְמוּךְ לְמִיתָה, אֲךָ בְּעֵבְרָה שְׁחוּטָא הָאָדָם וְשׁוֹנָה בְּחֲטָאוֹ

חובת ההוכחה בזמן הזה

בכל שעה, בודאי שיש להוכיחו ולהפרישו מעברה. שור וראה דכן כתבו לבאר במושב זקנים לרבותינו בעלי התוספות על התורה (דברים א, ג), ובשפתי חכמים (שם אות ג), ובספר דברי דוד להט"ז על התורה (דברים שם), וכן כתב בספר פני דוד להרב חיד"א (פרשת דברים סוף אות ה), וכן כתב הגאון רבי חיים פלאג'י זצ"ל בספרו ובחירת בחיים על פרוש רש"י (דברים דף כג סע"ג) הובאו דבריו בספר טל חיים להגרי"ח סופר נר"ו (סימן לב עמוד נז), דדוקא כשכא לעבר על אסור נוהג בו מצות "הוכח תוכיח", אבל כשעבר כבר על האסור לא יוכיחנו אלא סמוך למיתה, והכי אמרו במדרש רבה (דברים כאן פרשה א אות ג), דלא הוכיחן אלא לשעבר. עד כאן.

והקשה הגרי"ח סופר שליט"א בספר טל חיים (שם), דמדברי הרמב"ם מוכח שגם על מה שחטא בעבר יש להוכיח את חברו, דזה לשון הרמב"ם (הלכות דעות פרק ו הלכה ו), כשיחטא איש לאיש לא ישטמנו וישתק אלא מצוה עליו להודיעו ולומר לו למה עשית לי כך וכך ולמה חטאת לי בדבר פלוני, שנאמר "הוכח תוכיח את עמיתך". עד כאן לשונו. שמע מנה דמצות תוכחה גם לשעבר נוהגת וצריך עיון. עד כאן דבריו.

ולעניות דעתי נראה לבאר בזה בסייעתא דשמיא דלא קשיא מידי, דדוקא היכא שעבר על אסור ושוב לא עובר על אסור זה, בכהאי גוונא אמרינן דאין מה להוכיחו עתה, אלא בשעת מיתה, לא כן כשיחטא לחברו, וחברו שונאו בגלל מעשה זה וכמו שכתוב בלשון הרמב"ם 'לא ישטמנו וישתק', דחייב להוכיח את חברו כיון שבכל עת כשיש לו כעס וקפידא ושנאה על חברו, נכשל בעון ד"לא תשנא את אחיך" (ויקרא יט, יז), וחברו שחטא כנגדו הוא הגורם לו חטא זה, ונמצא שבגלל מה שחטא כנגד חברו, גורם לו שישנא אותו, ומכשיל את חברו בלא דאורייתא, ולכן ודאי שיש להוכיחו גם על מה שעשה בעבר, שהמעשה שחטא כנגדו אינו נחלת העבר אלא הוה ויהיה בכל רגע ורגע, שיש השלכות למעשהו הראשוני.

כ) והמתעקש יוכל לגמגם בזה, דאי אירי במעשה שעשה כבר ולא חוטא בכל עת, מהו זה שאמר כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו, ומלשון זה משמע שהוא מחזיק עדין בחטאו. ועוד, דכל שאר הטעמים שהזכרו שכינים גם בחוטא שוב ושוב?

קונטרס הוכח תוכיח

ועל המתעקש אשאל, דאם דברי המדרש הנזכר הם כפשוטן, אם כן בטלה כמעט לגמרי מצות התוכחה. ועוד, מהו זה שדרשו חז"ל בגמרא בבבא מציעא (דף לא ע"א) – "הוכח תוכיח" – אפלו מאה פעמים? וכבר העיר כן בספר מצות התוכחה (פרק א עמוד ג) שעמדו על זה מפרשי הספרי, ומהם בספר מאיר עין (שם), משם רבנו הלל, ובספר זרע אברהם (שם) עין שם דבריהם. ושם, צדיק עתק לספרי דבי רב (שם) שבאר בזה, דבספרי אירי במי שכבר עשה תשובה דומיא דישראל ואין התוכחה אלא להזהירו שלא יחזור לסגור, אבל מי שאנו רואים שעודנו מחזיק בטמאתו פשיטא דבהא כתיב "הוכח תוכיח" אפלו מאה פעמים. עד כאן דבריו. וכן כתב מדילה הגרי"ח זוננפלד זצ"ל בשו"ת שלמת חיים (בביאורי המקראות סימן תתקסא). עין שם. ולפי זה צריך לומר דמה שאמרו שלא יחזור ויוכיחנו שוב ושוב, הינו שכיון שעשה כבר תשובה על חטאו, גם אם יחטא שוב, הלא שוב יעשה תשובה ומה תועיל ומה תוסיף לו התוכחה, וביחוד שיש לחוש שיצער לחנם ואף יהיה בזה נזק, וכמו שחשש יעקב אבינו שאם יוכיח לראובן על מעשה בלהה, ילך וידבק בעשו אחיו, כמבאר בספרי הנ"ל, לא כן קדם מיתה, שבודאי יתקבלו הדברים על לב שומעיהם. שור וראה שעמד על זה בפרוש הריב"א על התורה (דברים פרק א פסוק ג), ולאחר שהביא דברי המדרש הנזכר כתב וזה תרף דבריו, ומה שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו הכי קאמר, אם יוכיח אדם את חברו שאינו סמוך למיתה כשיראה וישנה באולתו הוא יחזור ויוכיחנו פעם שניה, ונמצא שהוא מבישו על חנם שלא לדבר מצוה, כי מה שאמרו חז"ל "הוכח תוכיח את עמיתך" אפלו מאה פעמים זהו להוכיחו על דבר עברה הבאה על ידו שלא יעשנה, אבל להוכיחו על העברות שכבר עשה אין להוכיחו אלא סמוך למיתה. עד כאן. ועין עוד בספר הכתב והקבלה על התורה (שם).

גם בספר מצות התוכחה הנ"ל (פרק א עמוד ג) באר מדילה, דבספרי אירי בתוכחה של אזכרת מעשיו הראשונים שנכשל בהם וגם הפסיד הרבה דברים טובים על ידי כשלונותיו הראשונים ולכן הצער גדול לאין ערוך בהזכרת המעשים ההם. ויש גם אסור על זה כמובא בבבא מציעא (דף נח ע"ב) לא יאמר לבעל תשובה זכר מעשיך הראשונים, ולכן לא יוכיח על ענין זה רק בשעת מיתה, שאז ההזכרה תביאם לידי חשבון הנפש וחזוק. עד כאן דבריו.

כא) ועתה אבא בסוד מלחשים, ובפיהם טענה אודות המוכיחים, ועונים ואומרים הלא קימא לן דמוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידים. וכלל זה דשו בו רבים, ומרגלא בפומה על כל דבר, ולו חכמו ישכילו בהכנת כלל זה שרבו המפרשים לבארו על מה מדבר ובמה עוסק, ולא אומרים כן על כל חטא ועון. והנשענים על כלל זה שלא להוכיח אנשים מחטאתם, נשענים הם על משענת קנה הרצון וכמו שיבאר לקמן.

ומראש צורים אראנו לכלל זה, והוא בדברי הגמרא בשבת (דף קמח ע"ב) ובביצה (דף ל עמוד א), הני נשי דשקלן חצביהו ואזלן ויתבן אפומא דמבואה, ולא אמרינן להו ולא מידי, הנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. והני מלי - בדרבנן, אבל בדאורייתא - לא. ולא היא, לא שנא בדאורייתא ולא שנא בדרבנן לא אמרינן להו ולא מידי, דהא תוספת יום הכפורים דאורייתא הוא, ואכלי ושתו עד שחשכה ולא אמרינן להו ולא מידי. עד כאן. ועין עוד בבבא בתרא (דף ס ע"ב). וכן פסק הרמב"ם (הלכות שביית עשור פ"א ה"ז) וזה לשונו, נשים שאוכלות ושותות עד חשכה, והן אינן יודעות שמצוה להוסיף מחל על הקדש, אין ממחין בידן, שלא יבאו לעשות בזדון, שהרי אי אפשר שיהיה שוטר בבית כל אחד ואחד להזהיר נשיו, והנח להן שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. וכן כל הדומה לזה. עד כאן לשונו. וכן פסק בשלחן ערוך (או"ח סימן תרח סעיף ב). ולכאורה משמע דאפלו במידי דאורייתא, אמרינן בהו מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידים.

ויש לעין בזה, דאי אירי באותם האנשים שבודאי לא ישמעו לקול מוכיחים, וידועים ומחזקים כאנשים רשעים שפאלה, הא כבר הבאנו לעיל הבט ימין וראה, שאינם בכלל חובת תוכחה דאינם בגדר "עמיתך". ומפשטות דברי הגמרא משמע דלא אירי באנשים שפאלה, אלא באנשים השומרים תורה ומצות אלא שלא מקפידים על אסורים מסמים, דלדידהו לא משמע

6. והנה בסגיא בשבת (שם), כמה מהראשונים כתבו שמסקנת הסגיא שם דרך באסורי דרבנן אמרינן מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין וחלוף לזה דברי הגמרא בביצה דמסקינן דגם בדאורייתא. וכן כתב הר"ן בביצה (דף טז ע"ב מדפי הר"ף ד"ה והר), וכן כתב התשב"ץ (ח"ב סימן מז), ובשטה מקבצת בביצה (דף ל ע"א), וכן כתב בשו"ת מהר"ם אלשיקר (סימן לה), דהכי היא הנסקחה המדיקת. עין שם. ולפיכך הסגיות שוות. וכבר צמד על זה הרב המוציא לאור הוצאת מכון ירושלים בשו"ת התשב"ץ (שם הערה 4). עין שם.

להו אסורא.

ולפי זה יקשה, הלא אם הוא אסור מפרש בתורה, מה שיך לומר דלא משמע להו אסורא? ועל כרחך לומר דלא איירי באסורים המפרשים בתורה. וכן מפרש בדברי רש"י בביצה (שם ד"ה ואכלי) ואכלי ושתי עד שחשכה ולא גרסינן משחשכה. ובקרבן נתנאל על הרא"ש בביצה (פרק ד סימן ב אות ב) כתב, דבאר המהרש"ל, דהינו טעמא, דאכילה משחשכה כתיב באורייתא בהדיא. עד כאן. וכן כתב הרשב"א שם (ד"ה וקא אכלי) וקא אכלי ושתי עד שחשכה גרסינן, ולא גרסינן משחשכה אלא עד שחשכה גרסינן, דמסתמא אין לך אחד שטועה לאכל לאחר שחשכה. ועוד דבכי האי ודאי אמרינן להו ומחינן בדיהו, דעד כאן לא אמרו אלא במה שאינו מבאר מן התורה אלא אתי מדרשא כי הכא, דדרשינן תוספת יום הכפורים "מערב עד ערב תענו את נפשותיכם" (עין ראש השנה דף ט ע"א), והא לא משמע להו לאינשי וקיל להו ושוגגין ולא מזידין. אבל אלו אכלו משחשכה אמרינן ומחינן ומרטינן. עד כאן. ועין עוד בר"ן (שם דף טז ע"ב מדפי הרי"ף), וכן כתב המאירי (שם ד"ה דבר), וכן מבאר להדיא בדברי בעל העטור (הלכות יו"ט דף קמו ע"א), הביא דבריו הרא"ש בביצה (פ"ד ס"ב), דדוקא במידי דאתי מדרשא, כגון תוספת ענוי דיום הכפורים. אבל במידי דכתיבא באורייתא בהדיא, מחינן בהו וענשינן להו עד דפרשי. עד כאן.⁷ וכן כתב בשטה מקבצת בביצה (שם ד"ה ולא היא) משם יש מפרשים. גם בדרכי משה (או"ח סימן תרח אות א) הביא דברי בעל העטור ופסק כותה בהגה (שם סעיף ב). עין שם. וכן מבאר בדברי המהר"ם אלשקר (סימן לה), דבשאר האסורים הנכרים כגון חלב ודם ושבת וגזל וכיוצא בהן לא אמרינן הנח להם לישראל מוטב יהיו וכו'. עין שם. וכן כתב השל"ה בתולדות אדם (פתיחה אות ו), דבדבר שלא מברר אסורו בהדיא, חישינן דהן לא יאמינו ולא ישגיחו, ועל זה חובה

7. ואל תשיבני מתשובת רבי עקיבא איגר (מהדורה קמא סימן צו) אודות המגלחים וקנים בתער שאינם נפסלים לעדות, כיון דלא שמיע לה אסורא על אף דהוה דבר מפרש בתורה. דבעדות העקר הוא שהאדם יודע חמרת מעשיו ושהנפסל משום כך לעדות כמבאר בשלחן ערוך (חור"מ סימן לד סעיף כד), ובתשובה שם, ואם אף על פי כן חוטא - אות הוא שלא מן הישוב ואינו בר עדות, וכל דלא שמיע לה דנפסל בעדות מחמת זה, דלדעתו אין אסור בזה לא נפסל. לא כן במצות תוכחה, שהחייב להפריש את החוטאים וללמד תועים בינה, ואפלו בעושים בשוגג. ופשוט.

שלא לומר דבר שלא נשמע, משום מוטב שיהיו שוגגין. אבל דבר שנתפרסם אסור ונודע ומברר, אזי הוכח תוכיח אפלו מאה פעמים. עד כאן דבריו. וכן כתב הרב יד מלאכי (כללי הדינים סימן שפט). ועין עוד בשדי חמד (כרך ז אספ"ד מערכת ה סימן ב אות ג עמוד 023 ד"ה ובמאי). וכן כתב במשנה ברורה (סימן תרח ס"ק ו). ועין עוד בערוך לנר בסכה (דף ב ע"ב ד"ה ואיהי) שפרש, דהגדר של מצות דאורייתא הינו בכל דבר המפרש בתורה וגם בשאר פרטי דיניו, הגם שהם נלמדים מדרשה. ודלא כמו שכתב הפני יהושע (שם), דבכל דבר שאינו מפרש בתורה אפלו הוא מדאורייתא אמרינן בה מוטב יהיו שוגגין דזה אינו. עד כאן. ועין עוד בשו"ת כתב סופר (או"ח סימן נז). ובשו"ת הר צבי (ט"ל הרים - צובע סימן א) כתב, דיש להקל שלא להוכיח אשה הצובעת שפתייה בשבת, אם יודע שלא תשמע לתוכחתו. ושיש לצדד כהסכמת האחרונים דכל ל"ט מלאכות שבת לא נחשבים כדבר המפרש בתורה לענין חיוב תוכחה. עין שם דבריו. ומיהו כל זה כשיודע בברור שלא ישמעו לתוכחתו, וכדגמא דארי שם, באב שרוצה להוכיח את ביתו, וביודעה ומכירה קא אמינא. ועין עוד בשו"ת יביע אמר (ח"א או"ח סימן מ אות יט).

(כב) ולא אכחד, דיש ראשונים שפרשו שגם במקום אסור המפרש בתורה, נאמר הכלל דמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידים, וכן נראה נוטה דעת הר"ן בביצה (דף טז ע"ב מדפי הרי"ף) והתשב"ץ (ח"ב סימן מז), ומיהו, זכרו שרים דיש מי שאומר דהינו דוקא בדבר שלא מפרש בתורה להדיא כתוספת ביום הכפורים, ובבאור הלכה (סימן תרח ד"ה אבל) מסתפק בדעת התוספות בשבת (דף נה ע"א ד"ה אע"ג) אי סבירא להו הכי ועין שם מה שכתב בשם הגר"א. ואכמ"ל.

ונראה להביא ראיה לשטתם ממה שמצאנו במדרש רבה (פרשת צו פרשה ז סימן א) דבר אחר "שנאה תעורר מדנים" (משלי י, יב), שנאה שנתן אהרן בין ישראל לבין אביהם שבשמים היא עוררה עליהם דיני דינין. אמר רבי אסי מלמד שהיה אהרן נוטל קרבנם ופוחסו לפניהם [פרוש: משנה צורתו. ובפלא יועץ ערך תוכחה באר, ושוחטו לפניהם] ואומר להם: דעו שאין בו ממש. הוא שמשה אמר לאהרן "מה עשה לך העם הזה" (שמות לב, כא), אמר לו: מוטב היה להן שידונו שוגגין ואל ידונו מזידים. עד כאן. הא קמין, דאפלו בדבר המפרש בתורה, אמרינן מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידים. וכיוצא בזה יש להביא ראיה, ממה שאמרו בגמרא ביבמות (דף מט ע"ב) דישעיה לא רצה לומר

קונטרס הוכח תוכיח

למנשה שהוא רוצח שלא יעשהו מזיד. ובה' יקשה על הני רבותא דלא סבירא להו הכי.

וכן בקדש חזיתי להרב חיד"א בברכי יוסף (או"ח סימן תרח אות ד) שהביא קשיא זו משם מהר"י זאכי ותנן, דרך מתי שידנו תקיפה על עוברי עברה יש להוכיח אף דלא מקבלי מנן, אך כל שאין ידנו תקיפה אין להוכיח בכהאי גוונא ידידיעין דלא מקבלי. ולפי זה ניחא דהיה לו לאהרן להפיר בזה שאין להוכיחם, כיון שאין ידו תקיפה עליהם. וזהו הטעם שלא הוכיח ישעיה את מנשה וכאמור. [ועל פי זה באר נמי בברכי יוסף שם מה שהקשו על דברי הגמרא בשבת (דף נה ע"א), דאמר הקב"ה גלוי וידוע לפני, שאם מחו בהם – לא יקבלו מהם, ולדעת בעל העטור ודעמה דבמדי דאורייתא יש להוכיחם אף שידע שלא יקבלו דבריו, מה תשובה יש בזה? ולפי דבריו ניחא, דכיון שלא היתה ידם תקיפה עליהם לא צריכים להוכיחם]. ועין עוד בשדי חמד (כרך ז אספ"ד מערכת ה סימן ב אות ב עמוד 023) עין שם. ובבאור הלכה (סימן תרח ד"ה מוחין). ועין עוד במה שכתב לישיב בזה הגר"ש קלוגר בחכמת שלמה על השלחן ערוך (שם).

ובפשטות נראה לומר, על פי מה שהתבאר לעיל, דהיכא שידע בו שלא יקבל תוכחה שמחזק ברשעו אין להוכיחו שיצא מכלל עמיתו, ניחא, דלא הצריך אהרן להוכיחם, שהרי היה צריך לראות כמה הם להוטים לעבד עבודה זרה עד שהרגו את חור בעבור זה כמבאר במדרש רבה (פרשת צו פרשה י סימן ג), ובפסיקתא וזרתא (פרשת בהעלותך דף קא ע"ב). וכן ניחא מה שלא הוכיח ישעיה את מנשה דודאי ידע שלא יקבל, וישנאהו וירדפהו. ובכל כהאי גוונא אין להוכיחו. וכן כתב לתנן בספר מצות התוכחה (פרק ט עמוד מה) בשם ספר משפטי שמואל (שמעתא דתוכחה פרק ב סימן י – יא). עין שם.

ואולם גם לשטתם, כתב הריטב"א במכות (דף כ ע"ב ד"ה וכמה), דהני מלי באסור עשה כתוספת יום הכפורים אבל לא באסור לאו. עד כאן. והביא דבריו הרב יד מלאכי (כללי הדינים סימן שפט) ופלפל בדבריו בארפה הרב שדי חמד (כרך ז אספ"ד מערכת ה' סימן ב אות א, ואות ג עמוד 023), ועין עוד בשו"ת הר צבי (יו"ד סימן יט ד"ה ויש להוסיף).

(כג) ולכל הדברות, זהו דוקא בידע ממש שלא יקבלו ממנו, אבל בספק

שָׁמָּה יִקְבְּלוּ צָרִיף לְמַחֲוֹת אֶפְלוּ בְּדִרְבָּנָן. וְעֵינַי עוֹד בְּבִרְכוֹת (דף לא סוע"ב) מִכָּאן לְרֹאשׁ בְּחִבְרוֹ וְכו', וּבְדִבְרֵי הַתּוֹסְפוֹת בְּבִרְכוֹת (שם בע"ב ד"ה דבר), וְכֵן מִתְבָּאֵר בְּדִבְרֵי הַתּוֹסְפוֹת בְּשִׁבְתָּ (דף נה ע"א ד"ה ואע"ג) וּבִבְכָּא בְּתָרָא (דף ס ע"ב ד"ה מוטב), וּבַעֲבוּדָה זָרָה (דף ד ע"א ד"ה שהיו). וְכֵן כָּתַב הָרַא"ש בְּפִסְקִים בְּבִיצָה (פרק ד סימן ב) וּבִתְשׁוּבָה (כלל ו סימן ג), וְהִבְיָאוּ דִּבְרֵי הַמַּגֵּן אֲבָרְהָם (סימן תרח סק"א), וּבִתְשׁוּבָתָא (ח"ב סימן מז), וּבִשְׁטָה מְקַבֵּצַת בְּבִיצָה (דף ל ע"א סוד"ה ולא היא) וְעֵינַי בְּסִפּוּר יָד מְלָאכִי (כללי הדינים סימן שץ), מִה שֶׁעֵינַי מִפִּי סוֹפְרִים וּמִפִּי סִפְרִים בָּהּ. וְכֵן פֶּסֶק הַמְשָׁנָה בְּרוּרָה (סימן תרח ס"ק ג) וְעֵינַי שָׁם בְּשִׁעָר הַצִּיּוֹן (ס"ק ד). וְעֵינַי בְּשׂוֹדֵי חֲמֹד (כרך ז באספ"ד מערכת ה' סימן ב אות ו עמוד 223 ד"ה כשם). וְעֵינַי עוֹד בְּשׁוֹת דִּבְרֵי יִצִּיב (ח"ב סימן רכח) וַיֵּשׁ לְהִשִּׁיב עַל דִּבְרֵי קְדָשׁוֹ. וְכָל שֶׁכֵּן בְּצָבוֹר גָּדוֹל, שְׁתּוּלִים וְאוֹמָרִים שְׁוֹדָאֵי שְׁחָלָק מִהַצָּבוֹר יִשְׁמַע לָזֶה, וְכִמּוֹ שֶׁכָּתַב בְּזֶה בְּשׁוֹת מִנְחַת יִצְחָק (ח"א סימן קכח ד"ה ומ"ש מעכת"ה), שֶׁכֵּן דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ קִדְמָאֵי וּבְתָרָאֵי. עֵינַי שָׁם. וְאֵינִי לְחוּשׁ לְחָלָק מִהַצָּבוֹר שֶׁלֹּא יִשְׁמַע דִּיהִיָּה כַּעַת מְזִיד. וְכֵן כָּתַב בְּפֶלֶא יוֹעֵץ (ערך תוכחה), דְּבִצָּבוֹר לֹא שִׁיף מוֹטָב יִהְיֶה שׁוֹגְגִין, שֶׁיִּדְבֹּר לְמֵאָה וְאֵם לֹא, לְאַחַד. עַד כָּאן. וְכֵן כָּתַב בְּשׁוֹת אֲגָרוֹת מִשָּׁה (או"ח ח"ב סימן לו ד"ה ובדבר להכריז), דְּנִרְאָה פְּשׁוּט, שֶׁאִם יֵשׁ שָׁם גַּם מִי שֶׁיִּקְבְּלוּ צָרִיף לֹמַר לָהֶם שְׁאִסּוֹר אֵף שֶׁיִּדּוּעַ שְׁאִיזָה מֵהֶם לֹא יִקְבְּלוּ וַיִּהְיוּ מְזִידִין, דְּבִשְׁבִּיל קִלְקוֹל אֱלוֹ שֶׁיַּעֲבֹרוּ בְּמִזִּיד וַיַּעֲנֻשׁוּ בְּמִזִּיד אֵין לְקַלְקֹל לְאֱלוֹ שֶׁיִּקְבְּלוּ, שֶׁהִרִי כְּשֶׁלֹּא יוֹדִיעוּם יַעֲבֹרוּ בְּשׁוֹגֵג שֶׁהוּא גַּם כֵּן אִסּוֹר וְקִלְקוֹל. עַד כָּאן. וְכֵן כָּתַב בְּשׁוֹת מְקַדְשֵׁי הַשָּׁם (ח"א סימן נה), וּבְשׁוֹת לְהוֹרוֹת נֶתָן (ח"א או"ח סימן יט אות כ). עֵינַי שָׁם.

גַּם לְרַבּוֹת, מִה שֶׁהִבְיָא הָרִיטְב"א בְּבִיצָה (דף ל ע"א), וְהוֹבָא גַּם בְּשִׁטָּה מְקַבֵּצַת (שם), בְּשֵׁם רַב גָּדוֹל מְאֻשְׁכָּנִזִּים שֶׁהָעִיד בְּשֵׁם רַבּוֹתָיו הַצְּרִפְתִּים וּבְכָלֶלֶם ר"י וְהַר"ם מִרוֹטְנְבוֹרְק, שֶׁלֹּא נֶאֱמָרוּ דִּבְרֵים הֵלְלוּ דִּהְנַח לָהֶם לִישְׁרָאֵל, אֲלֵא לְדוֹרוֹתָם, אֲבָל בְּדוֹר הַזֶּה שְׁמַקְלִין בְּכִמָּה דִּבְרֵים רְאוּי לַעֲשׂוֹת סִיג לְתוֹרָה אֶפְלוּ בְּדִרְבָּנָן וּמַחֲנִין וְקִנְסִינָן לְהוּ עַד דִּלֵּא לִיעֲבֹרוּ לֹא בְּשׁוֹגֵג וְלֹא בְּמִזִּיד. עַד כָּאן. וְעֵינַי עוֹד בְּשׁוֹת חֲת"ם סוֹפֵר (או"ח סימן קכב) שֶׁכָּתַב דְּכִשְׁהָדוֹר פְּרוּץ יֵשׁ לְהוֹסִיף אִמָּץ לְהַחֲמִיר וְלֹא לְהַקֵּל. וְאֵנִי מִה עֲנֵנִי אֲבִתְרָה שֶׁכֵּן מִזְמַן רַבְּנוּ הָרִיטְב"א עָבְרוּ אֲרַבְעָה עָשָׂר יוֹבְלוֹת, וְהַדּוֹרוֹת הוֹלְכִים הָלוֹךְ וְחָסוֹר, וּבּוֹדָאֵי כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּכַחוֹ לְהוֹכִיחַ וּלְגַדֵּר אֶת הָאוֹיְבִים בְּשִׁעָר הֵם אוֹיְבֵי ה' וְתוֹרָתוֹ הַחוּטָאִים וּמַחֲטִיאִים שֶׁמַּחֲיֵב בְּזֶה לֹלֵא שׁוּם סִפֵּק.

קונטרס הוכח תוכיח

כד) ומה מאד נשתוממתי לראות ולשמע, שמונעי התוכחה הרוצים להחנק נתלים באילן גדול (עין פסחים דף קיב ע"א), והוא מה שכתב בספר כתר הרא"ש בשם הגר"ח מנאולוז'ין (אות כמג) וזה לשונו, תוכחה שלא לדבר קשות ודברים קשים אינם נשמעים. ואם אין יכול לדבר רכות פטור מלהוכיח. עד כאן לשונו. ולא ידעתי מה מצאו בדברי קדשו פטור גורף שלא להוכיח, דהא לא קאמר אלא שאם יבא בדברים קשים להוכיח את חברו לא ישמע לו. וממילא אם הוא מצד טבעו שלא יכול לשנותו בשום אופן לא יכול להוכיחו אלא בדרך זו פטור הוא מלהוכיח, דהרי הוא בכלל אנוס, שלא יכול לקים את מצות תוכחה. וכן מבאר בהרחבה בדברי תלמידו רבי שמואל אב בית דין דאליהנוב בספרו מנחת שמואל (מאמר דרך הישר סימן יא) וזה לשונו, ראוי שתדע שכל קבלתי מרבתי ובפרט מהאדמו"ר מוהר"ח מנאולוז'ין נוחו עין, שבזמן הזה קשות אינם נשמעים, ורק בדברים רכים וטובים, ומי שאין טבעו לדבר רכות, ותכף יכעס על עושי עול, ובפרט כשלא ישמעו לו אזי הוא פטור ממצות התוכחה. עד כאן. ואברא דכבר הזהיר בספר היראים (סימן רכג) דעל המוכיח יש להוכיח בנעימות ונחת כמו שאמרו בשבת (דף לד ע"א), כי היכי דליקבלו מנה. עד כאן. וכן כתב בארחות צדיקים (שער הכעס). וכן כתב המהר"ל בנתיבות עולם (נתיב התוכחה פ"ג) דצריך חכמה גדולה לדבר עם החוטא דברי נעם ודברי סבא מאד עד שדברים נכנסים בלבו. וכן הזהיר בפלא יועץ (ערך תוכחה). עין שם. ועין עוד בפן יהודע בפסחים (דף קיג ע"ב ד"ה ומי שאינו כועס).

וכבר מצאנו בזהר הקדוש (פרשת קדושים דף פו ע"א) והובא גם בספר ראשית חכמה (שער הענוה פרק ה) דבפעם הראשונה צריך להוכיח את החוטא בסתר, ובשניה בפני קרוביו, ובשלישית בשוק, וברביעית הנח לו. ועוד איתא בזהר הקדוש (שם), דאי הוה ידע דהוא בר נש דיכפסיף, לא יימא לה ולא יוכיח לה אפלו בסתרא, אלא יימא קמה כמאן דמשתי במלין אחרינין, ובגו אנון מלין ידבר מאן דעבד ההוא חובא, הוא כך וכך, בגין דאיהו ידע בגרמה וישתבך מההוא חובה. עד כאן דברי הזהר.

ולפי זה יבאר דזהו נמי מה שאמר רבי טרפון, תמהני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה, אם אמר לו טל קיסם מבין שניך, אמר לו טל קורה מבין עיניך. ומה שאמר רבי אלעזר בן עזריה, תמהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח. דזה תלוי בזה, דמאחר שאין מי שיודע להוכיח ולא מוכיחו פהוגן, אומר לו טל

קורה מבין עיניך, לפי שאומר לו שחוטא בעצם התוכחה שמוכיחו שלא כהוגן דדמי למה שאמרו חז"ל בערכין (דף טז ע"ב) "הוכח תוכיח" יכול אפלו משתנים פניו? תלמוד לומר "לא תשא עליו חטא". הרי שמקרא מלא דבר הפתוב והזהיר שלא יגיע לחטא כשמוכיח. שור וראה דכן כתב הגר"א באבן שלמה (משלי י, כ) וזה לשונו, נמצאים שני מיני מוכיחים, אחד – שמוכיח בדברים קשים ומבזה אותם, ועל כן אין דבריו מתקבלים, וזהו שאמר תמה אני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח, אבל החכם בא בדברים טובים ונחומים, ומקרבן לתורה. עד כאן דבריו.

ועל פי זה יש לעיין טובא, דהנה הרמב"ם (בהלכות דעות פ"ו ה"ח) פסק דקאי רק בדברים שבין אדם לחברו, אבל בדברי שמים, אם לא חזר בו בסתר, מכלימים אותו ברבים, ומפרסמין חטאו, ומחרפים אותו בפניו עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישראל. עד כאן. ולפי זה צריך לומר דמה שכתב הגר"ח מו"לז"ן איננו במצות בין אדם לחברו. אי נמי גם במצות בין אדם למקום וכשבא להוכיחו בסתר בתחלה, שצריך להוכיחו באופן הראוי, בשפה יפה ונעימה קדושה. והגם שלא שומעים ישוב להוכיחם בנחת. ורק כשרואה שפורקים על לגמרי ברגל גאוה, גם לאחר התוכחות הרבות נכללים הם בדברי הרמב"ם הנזכרים.

כה) ובדרך זו כתב לבאר בשו"ת להורות נתן (ח"י אורח סימן יז אות ה), את דברי החזון איש (יו"ד סימן ב אות כח) שכתב, דאין כיום דין מומרים לפטר מיבום, כיון דצריך להוכיחם קדם, ואצלנו הוא קדם תוכחה שאין אנו יודעים להוכיח עד כאן דברי החזון איש. ובאר, דאין כונת החזון איש למימרות שהזכרו בערכין, דודאי קיימת מצות התוכחה גם אחרי הני מימרות שנאמרו רק לזרזו במצות התוכחה שיעשנה באופן המועיל. אלא כונת החזון איש באמרו שאין אנו יודעים להוכיח, הינו שאין אנו יודעים למחות נגד הכלל של מחללי הקדש, מכיון שאין מחאתנו ותוכחתנו מגיעה לאזנם כדין תוכחה המבאר ברמב"ם (בהלכות דעות פ"ו ה"ז), דבתחלה צריך להוכיחו בינו לבין עצמו בנחת ובלשון רפה, ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו להביאו לחיי העולם הבא. עין שם. אבל פשיטא שיש לנו עליהם מצות תוכחה, וחיבים אנו להוכיחם כדין תוכחה דהינו שידבר לו בנחת ובלשון רפה, ואם הוכיחו ולא קבל תוכחתו הרי הוא מומר שדינו כעכו"ם. עד כאן דבריו. ודון מנה ואוקי באתרין גם

קונטרס הוכח תוכיח

לדברי הגר"ח מוולוז'ין הנזכרים לעיל.

כו) ובכלל הדברים יש להוסיף מה שכתב בסוף ספר אהבת חסד בקנטרס מרגניתא טבא (אות יז) משם רבי יונתן זצ"ל מהעיר לובטש וזה לשונו, להשתדל בטובת חברו ולרדף אחר השלום ולהזהר מלאו דלא תשא, ואף ברשע גמור יש אסור לדעת מהר"ם מלובלין (סימן יג) לשנאותו כל זמן שלא הוכיחו, ואין בדור הזה מי שידע להוכיח, שמא אם היה לו מוכיח היה מקבל וטבעו הרע גרם לו וכו'. עד כאן דבריו. והובאו דבריו בחזון איש (יו"ד סימן ב אות כח, ובאבה"ע סימן קיח אות ו)⁸, וגם בדברים האלו תלו כמה וכמה אנשים בוקי סריקי שאין להוכיח את הרשעים, ואף שיש לקרבם ולאהבם ולא להעיר להם כלום. וכבר בארנו לעיל בכמה אפנים פשוט המימרא בדבור הזה אין מי שיכול להוכיח. עין שם ומשם בארה, ומלבד זאת יש לומר עוד, כמו שכתב בשו"ת להורות נתן לעיל, דאינם נחשבים כאנשים שכבר הוכיחום, שאין תוכחתנו נשמעת אליהם, אך אין זה פוטר את האדם מלהוכיחם שוב ושוב עד שישביחם בתשובה. צא ולמד ממה שכתב הגר"י איבשיץ זצ"ל ביערות דבש (ח"א דרוש יא עמוד רפה - רפו הוצאת אבן ישראל), דמה שאמרנו תמה אני אם יש בדור הזה מי שיכול להוכיח דהינו שמכיר ומבדיל בין דבר הנשמע לדבר שאינו נשמע (עיין מ"ש בזה לעיל אות יב), אך בדורות האחרונים אין חלוקים אלו לפי שלא מקבלים שום תוכחה. אמנם כל זה אם יוכיח פעם אחת שבודאי לא תהיה תועלת, אך אם יחזר ויוכיחם שוב ושוב בודאי שדבריו יעשו פרות בשקידה תמידית, ולכך אל תתמהו בני על חפצי תמיד להוכיח, ובאמונה אני אומר לכם, כי בכל ימי ושנותי עלי ארץ לא נבחר ולא היטיב לבי שעה אחת אפס שעה זו שאני עומד להוכיח ולהשיב רבים מעון וגם לכם שעה זו היא נבחרת מפל ימיכם עלי ארץ, כי זה תכלית החיים וקיום גוינתנו לשמע בקול מוכיח. עד כאן דבריו. ואדרבא מי שאוהב את הרשעים באמת, זהו רק מי שמוכיחם ומזהירם לבל ירדו לשחת, ושלא תהיה אחריתם עדי אובד, וכמו שכתב ביערות דבש (ח"א דרוש י עמוד רסט הוצאת אבן ישראל), דעקר אהבת הנפש היא האהבה הנצחית שמפריש את חברו מדבר עברה, ואם לא מפרישו ומוכיחו היש לה שונא גדול מזה שרואה את חברו טובע בנהר ואינו מוזהר?

8. ויש להעיר בדברי החזון איש שנקט שכתב החפץ חיים שם שמצוה לאהב את הרשעים, ולפינו לא נזכר אלא שלא לשנאם, וההבדל רחוק כרחק מזרח ממערב. ויש לעיין.

זו שנגזרת חנם שהיתה בבית שני (יומא דף ט ע"ב), כי רבו העובדים ולא מחו בידיהם. עד כאן דבריו. חזינו מכל הני מלי, שחובת התוכחה לא פסק לעולם, אלא שלכל היותר אין להחשיכם כאנשים ששמעו את התוכחה ומרדו בה.

כז) ואגב אורחא אבא אעירה, ממה שרצו להוכיח מדברי האהבת חסד הנ"ל דמצוה לאהב את הרשעים וכמו שהביא דבריו החזון איש, יש להעיר מכמה מקומות שמצאנו חובה לשנא את הרשעים גם בדורנו, וכמאמר דוד המלך ע"ה "הלוא משנאיך ה' אשנא ובתקוממך אתקוטט: תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי" (תהילים קלט, כא – כב), וזה יצא ראשונה דברי החפץ חיים גופא בפאור הלכה (סימן א ד"ה ולא) שכתב, דאותם האפיקורסים המתקוממים על התורה ורוצים לעשות איזה תקנות בעניני העיר ועל ידי זה יעבירו את העם מרצון ה' מצוה לשנאתם ולהתקוטט עמהם ולהפיר עצתם בכל מה שיוכל. עד כאן דבריו. וכן כתב עוד בספרו אהבת ישראל (ריש פרק ד) שאיש הישראלי שאינו מאמין ב"ג עקרי הדת מצוה לשנאו. עד כאן. וכן מבאר בדברי החזון איש לעיל מנה (יו"ד סימן א אות ו) דלאחר שהוכיחו לאותו תינוק שנשבה והשתדלו עמו כפי השעור שהוא ראוי לשוב, אם נשאר ברשעו הרי הוא מזיד גמור ודינו כמומר. ושעור ההשתדלות הוא לפי התבוננות הדינים, עד כאן דבריו. ועל פרחנו לומר שאין בזה דין כללי לאהב את כל הרשעים או לשנאם, ובכל מקרה יש לדון לגופו. וכן כתב בשו"ת אדרת תפארת (ח"ד סימן ט). ובדאי מי שמחטיא את הרבים במזיד כגון אלו הפורשים מדרכי החיים הם בכלל הרשעים שמצוה לשנאם, וביחוד שעושים כן ללא תועלת, ואדרבא מוציאים ממון כדי להחטיא את הרבים ואוי להם ואוי לנשמתם, ואחריתם עדי אובד. וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סימן לו אות ה) לישב הסתירה בדברי החפץ חיים הנ"ל, דאלו המחטיאים את הרבים מצוה לשנאם. עין שם דבריו. ועין עוד בשו"ת אד נדברו (ח"ט סימן נה), ובשו"ת יביע אמר (ח"ח חיו"ד סימן כא אות ט), מסיק גם כן דגם כשההורים ממשיכים בחלול שבת ושאר עברות, צריכים הבנים לנהג בהם כבוד, ושיתאהב שם שמם על ידיהם, אולי ישמעו וישובו. כי התורה דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום. אולם כל זה שיהי כשההורים אינם מפריעים לבניהם שזכו להכיר את האמת ולשוב לצור מחצבתם, ומוקירים אותם על אמץ לבם ועז רוחם. (או לכל הפחות שנשארים אדישים כלפיהם). אבל אם הם עוینים אותם על כך שחזרו בתשובה, וצוררים

קונטרס הוכח תוכיח

לָהֶם בְּגִלְל שְׁנֵאתָם לָדֶת, הָרִי הֵם בְּכָלֵל הַמֵּינִים וְהָאֶפִיקוֹרְסִים שְׁבוֹדָאֵי אֵין לִכְבֹּדָם, וּמִנְעָם ה' מִכְבוֹד. וְאֵם אֶפְשָׁר עֲדִיף שֶׁהֵבֵן יִפְרֹד לְגַמְרֵי מֵהוֹרִים כְּאֵלֶּה יִדְוֹר בְּעִיר אַחֶרֶת. עַד כָּאֵן דְּבָרָיו. וְדוֹן מִנֵּה.

כח) וְכִמָּה הִפְלִיגוּ וְהִרְחִיקוּ אוֹתָם הַמוֹנְעִים אֶת הַתּוֹכְחָה מִכָּלֵל הָעָם שֶׁהֵבִיאוּ רְאִיָּה מִתְּשׁוּבַת מִהֶר"י וִיל (סימן קנז) שֶׁכָּתַב, דְּכִיּוֹן שָׂרְבוּ פְּרִיצי עֲמָנוּ הַמְלַעֲיגִין וּמְלַעֲיבִין בַּתּוֹרָה וּבִלְוִמְדִּיהָ וְאֵינָם שׁוֹמְעִים לְמוֹכִיחִים, אִם הֵינּוּ מוֹחִים בְּיָדָם אֶפֶס לְמִיחָשׁ לְסַכְנָה שֶׁהִיוּ עוֹמְדִים עָלֵינוּ עַל גּוֹפְנוּ וְעַל מַאֲדָנוּ. וְהָא דְאָמַר מִי שֵׁשׁ בִּידוֹ לְמַחֲוֹת וְאֵינוּ מוֹחָה וְכו', הֵינּוּ הֵיכָא דְלִיכָא סַכְנָה. וּפְסָק דְּבָרָיו הֶרַמ"א בִּהַג"ה (יו"ד סימן קנז סעיף א וסימן שלד סעיף מח, וח"מ סימן יב סעיף א). וְעַל דְּבָרִים אֵלּוּ סוֹמְכִים סְמִיכָה בְּכָל כָּחַם לְסַלֵּק מַעְלֵיהֶם חִיּוֹב הַתּוֹכְחָה. וְלוֹ חֲכָמוֹ יִשְׁכִּילוּ יְבִינוּ לְאַחֲרִיתָם, מֵה יַעֲנוּ בְּיוֹם דִּין שִׁישְׁאֵלָם הַבוֹרָא אֵיךְ חֲשַׁשְׁתָּם מִחֲשָׁשׁ כָּל דֵּהוּ שְׂאִין בּוֹ שׁוֹם חֲשָׁשׁ אֲמַתִּי, וּבְחֲשָׁשׁ סַכְנָה כְּבָר כָּתַב בְּסִפְרֵי הַחֲנוּךְ (מצוה רלט) שֶׁכָּשָׁהוּא אִישׁ אֶלֶם וְרָשָׁע בְּיוֹתֵר וּמִתִּירָא מִמֶּנּוּ שְׁלֹא יַעֲמֹד עָלָיו וְיִהְיֶהנּוּ, שְׂאִינוּ חַיִּב בְּמַצְוָה זֹה בְּאִישׁ כְּזֶה. וְכָתַב בְּמִנְחַת חֲנוּךְ (ס"ק ג), דֵּהוּא פְּשׁוּט, דְּאִין לֶךְ דְּבָר הָעוֹמֵד בְּפָנֵי פְקוּחַ נֶפֶשׁ. הָא קָמֵן, שֶׁרָק דְּבָר שֶׁהוּא בְּגֵדֵר סַכְנָה שְׁכֹזוּ יֵשׁ לְהִמָּנַע. וְאֶפְלוּ בְּחֲשָׁשׁ שֶׁל הַפֶּסֶד מִמוֹן כְּשִׁימְסָרָם לְמַלְכוּת, גַּם כֵּן יֵשׁ עַל מָה לְסַמֵּךְ, כְּמִפְרָשׁ בְּסִמ"ע (חו"מ סימן יב ס"ק ה), וּבִמְבָאֵר בְּאַרְכָּה בְּשׁו"ת זְכוֹרוֹן יְהוּדָה גְּרִינּוֹלֵד מִסָּאטְמֶר (חֶלֶק ב מֵהַדְרֹת סִימָן פֶּח), עֵינִן שָׁם. [וְהֵבֵט וְשָׂא עֵינֶיךָ לְמָה שֶׁכָּתַב בְּשׁו"ת חוֹת יֶאִיר (סימן קמא) לְהֵבִיא רְאִיָּה מִפְּסָחִים (דף נג ע"א) שְׂאָמְרוּ אֶלְמָלָא תוֹדוֹס אַתָּה גּוֹזְרֵנִי עָלֶיךָ נְדוּי, וְלִחַד מֵאֵן דְּאָמַר הַטַּעַם שֶׁהִיָּה תוֹמֵךְ בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים, וּמִשְׁמַע דְּאֶפְלוּ מִנִּיעַת רוּחַ דְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים כָּל שֶׁכֵּן עַל גֶּרֶם הִזָּק מִמוֹנָם רְשָׁאֵי לְמָנַע מִלְּנִידוֹתוֹ. עַד כָּאֵן דְּבָרָיו. וּמִכָּל מְקוֹם אֵין רְאִיָּה שְׂאִין לְמַחֲוֹת בּוֹ בְּמַעֲשָׂיו וְלְהִמָּנַע מִמַּצְוָה דְּאוֹרִיתָא דֵּהוֹכַח תּוֹכִיחַ, וּפְשׁוּט]. וְעֵינִן עוֹד בְּסִפְרֵי חֲשׁוּקֵי חֲמֵד עַל מַסְכַּת סִפְהָ (דף ב ע"ב). וּמִכָּל מְקוֹם בְּסִתְמָא כָּל שְׁלֹא הִחֲזִק הַחֲשָׁשׁ סַכְנָה, אֵין לְהִתְלֹת בְּזֶה שְׁלֹא לְהוֹכִיחַ אֶת הַחוּטְאִים, וְלִבְטֵל מִצְוֹת תּוֹכְחָה. צָא וְלָמַד, מִמֵּה שֶׁזָּכַר הָרַב פֶּתַחֲי תְּשׁוּבָה (יו"ד סימן שלד ס"ק יט) עֲנִין זֶה, וְצִדִּיק עֲתָק דְּבָרֵי הָרַב בְּכוֹר שׁוֹר בְּחִדּוּשָׁיו לְמַסְכַּת סוּטָה (דף מז ע"ב) שֶׁכָּתַב, דְּמִזְזָה דְּשׁוֹ רַבִּים וְכִהְתֵּרָא דְּמִי לָהֶם לְחִנּוּף לְאַשְׁרֵי לוֹ שֵׁם וְיָד קֶצֶת אֶצֶל שׁוֹם שְׂרָרָה, אוֹ שְׂאֵר תְּקִיפּוֹת, אֵפֶס עַל גֵּב דְּלֹא בְּרִי הִזְקָא. עַל כֵּן תְּפּוּג תּוֹרָה, וּבְאֲמַת טַעוֹת גְּמוּר הוּא, דְּדְּבָרֵי מִהֶר"י וִיל

לא נאמרו כי אם בבְּרִי הַזֶּקָא, ואִי לֹא תִימָא הִכִּי בְּטִלְתָּ "לא תגורו" מַעְקָרָא דְּוֹדָי לֹא נֶאמַר "לא תגורו" (דברים א, יז) כִּי אִם בְּדֹאכָא מְקוֹם לִירָא, וְהֶאָרִיךְ בְּזָה. עַד כָּאן דְּבָרָיו. וְהִגַּם שְׁשֹׁם זָכַר מִמְצוֹת לֹא תִגְוִרוּ הִנָּאמְרָת עַל בֵּית דִּין (עיין סוטה דף מז ע"ב, וסנהדרין דף ו ע"ב), דוֹן מְנָה לְכָל חֵיבוֹב הַתּוֹכְחָה שֶׁלֹּא נֶאמְרוּ דְּבָרֵי מִהֶר"י וְיֵל אֶלָּא בְּבָרִי הַזֶּקָא. וְעֵינָן עוֹד בְּשׁו"ת דְּבָרֵי יִצְיִב (ליקוטים והשמטות סימן קיב אות ה). וּבְשׁו"ת לְהוֹרוֹת נֶתָן (ח"ה סימן סח אות יח). וְעֵינָנו הִרְאוֹת שֶׁעַל כְּבוֹד עֲצָמָם לֹא חוֹשְׁשִׁים, וּפְעָמִים וּמוֹחִים בְּאוֹתָם הָאֲנָשִׁים אִם פָּגְעוּ בְּכְבוֹדָם, וּבַעֲנִינֵי כְבוֹד שְׁמִים אָרִי נַעֲשֶׂה שׁוּעַל, וְלֹא תִהְיֶה כְּהֶנֶת כְּפִנְדָּקִית. וְעֵינָן עוֹד בְּשׁו"ת חוֹת יָאִיר (סימן קמא) מֵה שֶׁכָּתַב תּוֹכְחָה מְגַלָּה לְרַב שֶׁחָשַׁשׁ מִלְּמַחֲוֹת בְּעוֹבֵר עֲבָרָה. עֵינָן שֵׁם. וּבִיחוד שְׁחֹבֶת הַתּוֹכְחָה מוֹטֵלֶת עַל הָרַב טְפִי מִשְׁאָר אִינְשֵׁי וְכִמּוֹ שֶׁהֶאָרִיךְ בְּזָה הַשְּׂדֵי חֲמֵד (כרך ה באספ"ד מערכת ה' אות ב עמוד 713) עֵינָן שֵׁם. וְכֵן כָּתַב בְּשׁו"ת כְּתָב סוֹפֵר (אבה"ע סימן מז), דְּמִי שִׁיּוֹשֵׁב עַל כֶּסֶף הֶרְבֵּנוֹת אֵין לוֹ לְחוֹשׁ אֶלָּא עַל כְּבוֹד הַשֵּׁם, וְיוֹכִיחַ גַּם לְמִי שֶׁחֹשֵׁשׁ שִׁישְׁנָאֵהוּ וְיִנְקָם מִמֶּנּוּ. וְעֵינָן עוֹד בְּמֵה שֶׁכָּתַב בְּתִשְׁבָּה בְּאַרְחַ חַיִּים סִימָן נז]. וְכִיּוֹצֵא בְּזָה כָּתַב בְּשׁו"ת מִנְחַת אֶלְעָזָר מוֹנְקָאטֵשׁ (ח"ג סימן עו), דְּמֵה שֵׁישׁ מִהִנְדָּזִים לְהִרְהֵר אַחֲרֵי רַב הָעִיר עַל פִּי מֵה שֶׁכָּתַב הָרַמ"א (שם) שֶׁנִּהְיָ לְהִקָּל מִלְּמַחֲוֹת בְּעוֹבְרֵי עֲבָרָה, פְּשׁוּט דְּזֵהוּ טַעֲנַת הֶבֶל דְּזֵהוּ רַק הֵינּוּ אִם הָרַב מִתִּירָא מִפְּנֵי מְסִירוֹת וְכִיּוֹצֵא, אֲבָל אִם עָמַד בְּמְסִירוֹת נֶפֶשׁ וְעָשָׂה וְנָדָה בּוֹדָי תָּבֵא עָלָיו בְּרָכָה. עַד כָּאן. אִתָּה הִרְאָתָ לְדַעַת שְׂאִין לְסַמֵּךְ עַל תְּשׁוּבַת מִהֶר"י וְיֵל הַנ"ל כְּדִי לְבַטֵּל מִצְוֹת תּוֹכְחָה, שֶׁבּוֹדָי אֵין זֶה כּוֹנֵן דְּבָרֵי קִדְשׁוֹ. וְעֵינָן עוֹד בְּמֵה שֶׁכָּתְבָנוּ לְעִיל (סוף אות יג) דְּבָרֵי חֲחוֹת יָאִיר וּמִשֵּׁם בְּאַרְהָ.

הַמּוֹרֵם מִכָּל הָאָמּוֹר: חֵיבוֹב מִצְוֹת הַתּוֹכְחָה לֹא בְּטֵל וְלֹא יִתְבַטֵּל לְעוֹלָם, וְזֹאת הַתּוֹרָה לֹא תִהְיֶה מְחֻלָּפֶת. וּמִיָּהוּ עַל הַמוֹכִיחַ אֵת חֲבֵרוֹ לְלַמֵּד כִּיצַד מוֹכִיחִים כְּדִי שֶׁתִּהְיֶה תוֹעֵלַת בְּתוֹכְחָתוֹ, וּבְדַרְכֵּים הַמְּבֹאָרִים בְּתִשְׁבָּה בְּסִיעֵתָא דְּשִׁמְיָא. וְאַמָּנָם אוֹתָם הַכּוֹפְרִים הִרְשָׁעִים הַמְּפָרְסָמִים שֶׁלֹּא מְקַבְּלִים תּוֹכְחוֹת, אֵין חֵיבוֹב לְהוֹכִיחֵם, וּבִרְבַּ הַפְּעָמִים עָדִיף שֶׁלֹּא לְהוֹכִיחֵם, שְׁדַרְכָּם כֶּסֶל לְמוֹ לַעֲשׂוֹת לִיצְנוּת וּבִזְיוֹן מִדְּבַר ה', וְהִחָכֵם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ שֶׁלֹּא לִתֵּן חֶרֶב בִּיד שׁוֹנְאָנוּ לְנִגַּח אֵת שׁוֹמְרֵי הַתּוֹרָה וְהַמְצוֹת.

עוֹד יֵשׁ לְדַעַת, דְּכִשְׁשִׁי חָשַׁשׁ אֲמַתִּי שִׁיִּזְקוּהוּ לוֹ אוֹ לְמִמוֹנוֹ לֹא מְחִיב לְהוֹכִיחַ. וּמִכָּל מְקוֹם לְרַב הַקְּהֵלָה אֵין לְחָשׁשׁ לָזֶה וְיֵשׁ לוֹ לְהוֹכִיחַ גַּם בְּכֵהָא גּוֹנָא וְתַבָּא

קונטרס הוכח תוכיח

עָלִיו בִּרְכָה, וּבִלְבָד שְׁאִין בְּזֶה חֲשֵׁשׁ סִכָּנָה נִפְשׁוֹת וְצִי"מ וְיָמ"ן אֱמֶן. וְהִנֵּרְאָה
לְעֲנִיּוֹת דַּעֲתִי כְתִבְתִּי.

הרב

אפרים כחלון, נולד בעיר נתניה, ישראל,
למד והתחנך בתלמוד תורה "עוללים".

בגיל 13 נכנס לשיבת "נחלת דוד" בפתח תקווה. במהלך
לימודיו בישיבה עד נישואיו עם הרבנית שרה שתחיה,
סיים את התלמוד בבלי מספר פעמים, וכן את התלמוד
ירושלמי. מסר שיעורי תורה והלכה, ואף הוציא את
ספרו הראשון "אך טוב לישראל", עוד לפני היוותו בן 20.

לאחר נישואיו, החל בלימודי רבנות ודיינות במוסדות "יודו משפטיך" של
הרב הגאון ר' גדעון בן משה אב"ד בירושלים, קיבל סמיכה לרבנות, ולומד
באינטנסיביות לקבלת הסמכתו כדיין.

במהלך השנים, הרב כחלון פרסם 7 ספרים משלו, ביניהם: סדרת "אך טוב
לישראל" - שו"ת בנושאי הלכה מגוונים ודלוונטים. סדרת "דורש טוב" -
חידושים מאירי עיניים וסיפורים מעניינים על פרשיות השבוע, מועדי ישראל
ואירועים יהודים שונים, פירוש על מגילת אסתר, ועוד. בנוסף, ערך עשרות
ספרים אחרים עבור רבנים גדולים, וספרו החדש "אך טוב לישראל - חלק ג" יצא
לאור באדר תשע"ח.

בשנת תשע"ו יסד יחד עם הרב ירון ראובן, את ארגון "בעזרת השם". הרב כחלון
והרב ראובן מוסרים שיעורים אינטרנטיים, נותנים הרצאות בארץ ומחוצה לה,
והשפיעו על חיהם של רבים, לחזרה בתשובה והתקרבות לחיי תורה.

בסיעתא דשמיא, ישנן כיום מעל 1,000 הרצאות מקוונות בנושאים שונים, כולל
הלכה, מוסר, אנטי-מיסיונרים, פרשת השבוע, פרקי אבות, תיקון המידות ועוד.

ארגון "בעזרת השם" מוציא לאור ומפיץ (גם באופן דינמי) דיסקים המכילים
שיעורי תורה, ספרי הלכה, פוסטרים הקשורים לנושאים תורניים, וערכות קירוב
המכילות ספרים ושיעורי תורה. בנוסף, ארגון "בעזרת השם" מלווה אנשים
בתהליך גידור לאורך כל הדרך, בנתינת שיעורים, הדרכה, תמיכה רגשית ואף
מימון כלכלי לגידור דרך בתי דין אורתודוקסיים מוכרים, ומסייע בכל הנצרך, כדי
לעזור לבעלי תשובה וגרי-צדק להתקרב לתורה ומצוות.

פרויקטים רבים של תורה וחסד מנהל ארגון "בעזרת השם" כדוגמת סיוע
למשפחות אברכים לומדי התורה, עזרה למשפחות נזקקות, חלוקת מוצרי מזון
בחגים, מלחמה במסיון, הדפסת והוצאת ספרי קודש ועוד.

לפרטים נוספים ניתן ליצור קשר:

🌐 www.beezrathashem.org

✉ RabbiEfraim@BeEzratHaShem.org